

DEĞERLENDİRMELER

KIRIM'IN KIRK BATIRI

*Aylin ÇAKIR**

Bir kahraman düşünün. Tek başına tüm zorluklarla mücadele edebilen... Üstelik yaşlıları dışarıda aşık oynarken.. Kendi gücünün farkına varıp, kendi gibi kahraman olan babasının zırhını giyip, düşman üzerine vatani için, halkı zor durumda kalmasın diye yollara düşen... Yanına da kendi elinden kırk batırı bazen alan, bazen de almayan... Gittiği her yerden, girdiği her mücadeleden başarı ile çıkan, zorluğa uğrasa dahi yine de kendini bırakmayan, her ne pahasına olursa olsun gücünün sonuna kadar savaştan bir yiğit...

Kulağa ne kadar da hoş geliyor değil mi? Siz de istemez miydiniz sevdiğinizde veya kendinizde böyle güçleri görmeyi?

Bu yiğitler, sıradan halkın çocukları değil elbette. Han soyundan gelen, asil kahramanlar. Özellikle bazı anlatılarda, öne çıkan bu yiğitlerin soylarının kaybolmaması o kadar çok önemseniyor ki gerekirse Edige destanında olduğu gibi kendi çocuklarını dahi düşmana kurban verebiliyor halk. Zira Türklerde han kutsalla ilişkilidir. Örneğin Köktürkler kağanlarını “göksel hükümdarlar” olarak nitelendiriyorlardı.¹ Dolayısıyla hanın dediğini yapmak onlara göre aslında kutsalın dediğini yapmaktı.

İşte, sizlere tanıtmaya çalışacağım kitapta bu yiğitlerin kahramanlıkları konu edilmekte. Peki kim mi bu yiğitler? Günümüzde hâlâ Hazar bozkırında, Kuzey Kafkasya'da, Kırım'da, İdil-Ural havzasında, Batı Türkistan'da ve Litvanya'da, Dobruca'da, Deliorman bölgesinde ve Türkiye'de varlıklarını sürdürmekte olan Nogay Türkleri. Belki de adlarını ilk kez duyduğunuz bu soydaşlarımız 200 yıldan beri Anadolu'da da yaşamaktalar.

Geçmişten günümüze köprü olarak uzanan destanlar bizi tarihimizin derinliklerine taşımakta. Bizler, eski Türk yurdunda, kardeşler arasında oluşturulmaya çalışılan kutuplaştırılma çabalarına inat ortak kimliğimizi ortaya koymalıyız ki Çarlık Rusyası döneminden beri aramıza çekilmeye çalışılan demir perdeyi kırmalıyız ki dosta düşmana tek yürek olduğumuzu gösterebilelim. Bunun ilk ve en önemli adımı kültürel birlik, manevi zenginliktir.

Kültürel birlik, manevi zenginlik... Bu öyle bir güçtür ki hiçbir maddi unsurla boy ölçüşemez. Maneviyatı güçlü olan bizler düşmanı yurttan bu duygularla atmadık mı?

“Arslanım ben, heybetime kim dayanır?

Ben kaplanım, bana karşı kim durur?²” diyen Magjan'la

“ Ben ezelden beridir hür yaşadım hür yaşarım

* Ege Üniversitesi, Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü.

¹ Emel Esin, *Türk Kozmolojisine Giriş*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2001, s.21.

² Feyzullah Budak, *Altay'daki Yüreğim: Magjan Cumabay'a Cevap*, Yeni Avrasya Yay., Ankara 2003, s.45.

Hangi çılgın bana zincir vuracakmış şaşarım”³ diyen Akif’e bu dizeleri kaleme aldırın maneviyatın zenginliği değil midir?

Bu manevi zenginlik bir nesilde ateşlenip gelecek nesilde önemsenmeyecek bir şey değil. Elbetteki ‘Türk çocuğu ecdadını tanıdıkça daha büyük işler yapmak için kendinde kuvvet bulacaktır.’ 150 yıl önceki İlminskiy’in yerini günümüzde farklı isimlerle almayı bekleyen o kadar çok düşman varken Türk evladı elbette gündüz oturmayacak gece de uyumayacaktır.

İşte tüm bunların bilincinde olan ve bize de bunu hatırlatmak isteyen hocalarımız Fikret Türkmen ve Metin Arıkan’ın emeğinin ürünüdür bu eser. Türk dünyasının yaşayan değerlerini ölümsüzleştirmek için hazırlanan eser Türk Dil Kurumu tarafından yayımlanmıştır.

Günümüzde dünya dili olarak sayılan dillerin varlığından dahi kimsenin haberi yokken Orhun Abideleri olarak bilinen Bengi taşlar dikilmişti dilimizle. İşte bu eserde de dilin zenginliği bizi hayal dünyamızla buluşturmaktadır. Okurken her bölümünden ayrı bir tat alacağınız bu destan, geniş hacmine rağmen bir solukta okunabilecek kadar şiirsi ifadelerle bezenmiş. Karşılıklı sayfaları Kazak ve Türkiye Türkçeleriyle yazılmış olan eser 1050 sayfadan oluşmaktadır.

“Kırım’ın Kırk Batırı” destanlar dairesine giren destanlar 1941 yılında Murın Jırav’ın icrasından bizzat derlenmiştir.⁴

“Kırım’ın Kırk Batırı” adlı eser üç ana bölüm ve bu bölümlerin alt bölümlerinden meydana gelmiştir.

Birinci bölüm “Anşıbay Batır ve Onun Nesli”;

İkinci bölüm “Karadön Batır ve Onun Nesli”;

Üçüncü bölüm ise “Belli Başlı Kahramanlar Hakkındaki Destanlar” adını taşımaktadır.

Eserde bölüm içindeki kahramanların sıralaması baba-oğul silsilesi şeklinde yapılmıştır.

İlk bölümde Anşıbay Batır, Parpariya, Kuttıkıya, Edige, Nuradın, Musahan, Orak- Mamay, ve Karasay-Kazı; ikinci bölümde Karadön, Jubanış, Süyiniş, Er Begis, Tegis-Kögis, Tama, Tana, Narik, Şora; son bölümde ise Kıdırbay oğlu Koblandı, Asankaygı, Togan, Abat, Kargaboylu, Kaztuvgan, Kökşe Batır, Kökşe Oğlu Er Kosay, Akjonas Oğlu Er Kenes adlı kahramanların başlarından geçenler ve düşmanları Kalmuklar ve Indıslar karşısında gösterdikleri başarılar anlatılmıştır.

Ancak bazı kaynaklarda anlatmanın dört koldan oluştuğu belirtilmektedir: 1. Akşabay Batırın (Yiğit) Nesli: Akşabay, Baba Tükti Şaştı Aziz, Parfariya, Kuttıkıyya, Edige, Nuradın, Musahan, Orak, Mamay, Karasay Kazıy 2. Karadön Batırın Nesli: Karadön, Jubanış, Süyiniş, Tana, Tama, Erbegis, Kögis, Tegis, Nerik, Şora, Kulınşak Batır vb. 3. Kıdırbay Nesli: Koblandı Batır, Şıntasulı Törehan, Emet Batır, Alav Batır, Kökşe Batır-Kosay Batır 4. Belli Başlı Batırlarla İlgili Müstakil Jırlar: Asan Kaygı, Balası Abat Batır, Togan Batır, Karga Boylu Kaztuvgan, Akjanasulı Er Kenes, Manaşı, Manaşulı Tuyakbay, Aysaulı Ahmet, Janbırşulı Telagıs vb. (bk. Kazak Koljazbalarının Gılımıy Sıypattaması, s. 251).

“Kırım’ın Kırk Batırı” adlı çalışmada da belirtildiği üzere üç koldan gerçekleşen bu anlatmada 29, dört koldan oluştuğu söylenen kaynakta ise 37 kahraman vardır. Destanın dört koldan oluştuğunu belirten kaynakta müstakil olarak anlatılan pek çok kahramanın adı “Kırım’ın Kırk Batırı” adlı çalışmada da geçmekte; lâkin bu kahramanların başından geçenler müstakil olarak ele alınmamakta. (Baba Tükti Şaştı Aziz, Emet Batır, Alav Batır, Aysaulı Ahmet vb.) Aslında bu kahramanlar 40 tanedir; ama anlatıcıya bağlı olarak bu sayıda bir azalma olduğunu düşünmekteyiz.

Bu eseri bilim dünyasına kazandıran hocalarımıza teşekkür ediyor, eseri okurken zamanı destan tadında geçirmenizi diliyoruz.

Aşağıda destanın tüm bölümlerinin özetini okuyacaksınız.

³ Feyzullah Budak, *age*, s. 47.

⁴ Daha geniş bilgi için bk. Fikret Türkmen, Metin Arıkan, *Kırım’ın Kırk Batırı (Murın Jırav Anlatması)*, Ankara 2007, s. 15–18.

Birinci Bölüm

Anşıbay Batır

Anşıbay batır üç yaşında annesini, beş yaşında babasını kaybeder. Öksüz-yetim kalan çocuğu köyün diğer çocukları hırpalayıp köye sokmazlar. O da yay ve ok yaparak köyden çekip gider. Rast gele dolaşırken bir orman ve bu ormanın içinde bir göle rastlar. Burada yaşamaya başlar. Gölde bulunan kuşları avlayıp yiyerek hayatını sürdürür. 10 yaşına geldiği sıralarda göle bir kuğu konar. Tam onu vuracakken kuğu aniden kıza dönüşüverir. Onunla biraz konuştuktan sonra kuğu uçup gider. Bir vakit sonra başka bir ak kuğu gelir. Bu kuğuyu da vurmak isteyip nişan almışken bu kuğu da kanatlarını silkip insana dönüşüverir. Yeni gelen kuğu kendisinin kâfir padişahının kızı olduğunu, uçup giden kuğunun da Müslüman peri padişahının kızı olduğunu söyler ve eğer onunla evlecekse kendisini de almasını söyler. Anşıbay kendisini onlara denk görmediğinden buna razı olmaz. Kâfir peri padişahının kızı da uçup gider. Daha sonra yine kuğu tonunda Müslüman peri padişahının kızı tekrar gelip Anşıbay'ın yanına konar. Olup bitenleri unutan Anşıbay onu vurmak isteyince kuğu silkinip kız oluverir. Anşıbay'a evlenme niyetini, para-mal mülkün önemli olmadığı, kendisinin padişah kızı olduğunu ve gerekli olan her şeyi bulabileceğini söyler. Bu sırada Kâfir padişahının kızı da gelmiştir ve Müslüman peri padişahının kızına Anşıbay'la kendisinin de evlenmek istediğini söylemiştir. İki kız bu konuda anlaşılır ve Anşıbay'a memleketine dönüp halkından evlenmek için yardım istemesini, eğer onlar yardım etmezse şehrin güneyinde bir tepenin başındaki ağacın dibine oturmasını, ağacın başına da bayrak gibi bir işaret bağlamasını söylerler. Anşıbay kızların dediğini yapar ama halkı onu azarlayıp kovar. Bunun üzerine söylenilen ağacın dibine gidip oturur ve mendilini ağacın tepesine bağlar. O sırada kızlar ağacın tepesinde dönüp uçmaktaydılar ve aşağıya altın dolu bir torba atarlar. Atılan torbayı alan Anşıbay pazara gidip kendisine çadır dikmek için gerekli malzemeleri alır ve çadırı kurdurmak için de 20 kadın kiralar. Kadınlar işlerini bitirip şehre döndüklerinde gördüklerini etraflarına anlatmaya başlarlar. Bu anlatılanlar halkın arasında yavaş yavaş yayılmaya başlar. Meraklanıp çadırların etrafında toplanmaya başlayan halk görkemli iki çadırı ve ay kadar güzel iki kızı gördüklerinde hem kıskanırlar hem de şaşırırlar. İki güzel kıza göz koyanlar Anşıbay'ı öldürmeye karar verirler. Onların niyetlerini anlayan peri kızları toplanan kalabalığa kim olduklarını, Anşıbay'ın da çok güçlü bir yiğit olduğunu söyler. Bunu duyan halk onu "Han" seçer.

Kalmuklara karşı sefere hazırlanan halk tam sefere çıkacakları vakit Anşıbay'ı yalnız başına bırakırlar. Anşıbay hiçbir şey söylemeden tek başına sefere çıkar ve 40 askeriyile onu bekleyen Kalmuk hanı Orakşı ile karşılaşır. Karşılıklı ok atışırlar. Orakşı Han ölür. Hanları ölünce Kalmuk askerleri şehre doğru kaçarlar. Anşıbay onları takip edip karşı koyanları öldürür. Halkı refaha ulaştırdıktan sonra memleketine döner. Halkına olup bitenleri anlattığı sırada Indısların hanı Akoral Hanın onu tehdit ettiğini duyar. Çok öfkelenir ve halkına sefere hazırlanmalarını söyler. Sefere çıkacakları gün gelince halkından hiç kimse onunla gelmek istemez. O yine tek başına sefere çıkar. Akoral Han'la karşılaşır karşılıklı ok atışırlar. Akoral Han vurulup ölür. Bunu gören askerler korkup kaçarlar. Akoral Han'ın Karabalta adında bir yiğit bir kahramanı vardır. Bu sefer o Anşıbay Han'ın karşısına çıkar. Attığı ok Anşıbay'ı öldürmeyince canının bağışlanmasını ve dost olmalarını teklif eder. Halkının da ona tabi olacağını söyler. Bunun üzerine Anşıbay onu Indısların hanı olarak atar. Anşıbay bir süre sonra memleketine döner. Halkına olup bitenleri anlattıktan sonra onlara çeşitli nasihatlerde bulunur.

Parpariya

Parpariya'nın babası Baba Tükü takva sahibi bir evliya imiş. Halkı kışlakta yaylaya göç etmeye başladığında Baba Tükü kışlakta kalacağını söyler. Bunun üzerine oğul Parpariya da halkını yaylaya uğurladıktan sonra babasının yanına döner. Bir müddet sonra bir çoban yaylaya çıkan halka Kalmukların saldırdığını haber verir. Bunun üzerine Parpariya Kalmuklara karşı sefere çıkmak için Baba Tükü'den izin ister. Baba Tükü oğluna önce dedesi Anşıbay'a uğrayıp onun hayır duasını almasını ister. Parpariya dedesi Anşıbay'ın yanına gidip onun hayır duasını ve savaşla ilgili çeşitli tavsiyeler aldıktan sonra Kalmuklar üzerine sefere çıkar. Kalmuk yurduna gelince kıyafet değiştirip şehri dolaşır. Düşman

hakkında malumat toplar. Kenardaki kötü bir çadır içinde esir alınmış olan karısını görür. Hiddetlenerek kaleye doğru saldırır. Kalmuk Hanı Şaştöbe'nin oğlu Şamakan'la karşılaşır. Şamakan da kurnaz ve kuvvetli bir yiğittir. Hileyle Parpariya'yı altı yerinden yaralar. Bunun üzerine Parpariya pirlerinden yardım ister. Baba Tükti Evliya (Parpariya'nın babası) ejderha donunda düşmana görünür. Bunu gören Kalmuklar geriye çekilmek zorunda kalır. Şaşkınlıktan dona kalan Şamakan'ı Parpariya okla vurarak öldürür. Geri çekilen Kalmuklar bunu da görünce darmadağın olup şehrin yurdun içlerine doğru kaçmaya başlarlar. Parpariya onları takip eder. Oğlunun öldüğünü duyan Kalmuk hanı Şaştöbe askerleri toplayıp tekrar karşı sefer çıkar. Parpariya ile Şaştöbe karşı karşıya gelirler. At üstünde yaptıkları mücadelede Parpariya Kalmuk hanını öldürür. Düşman askerlerinden karşı koyanları da öldürür. Düzen ve huzur sağlayıncaya kadar orada bir süre kaldıktan sonra eşiyile memleketine döner.

Kuttıkıya

O zaman kadar evladı olmayan Kuttıkıya eşiyile vedalaştıktan sonra Kalmuk Hanı Aktaş'ının yurduna doğru tek başına sefere çıkar. 90 günlük yoldan sonra karşısına bir Kalmuk genci çıkar. Bu genç Kalmuk hanı tarafından gözcü olarak gönderilen 30 gençten birisidir. Onunla karşılıklı ok atıştır. Onu öldürdükten sonra diğer Kalmuk gençlerine saldırır. Onları da geri püskürttükten sonra şehrin kapısına dayanan Kuttıkıya şehrin kapısını çelik okuyla devirip şehre girer. Aktaş Han ve onun beş oğluyla üç gün boyunca savaşır. Onların hepsini yener.

Edige

Geçmişte Toktamış adında bir han yaşamıştı. Onun Kuvkanat adında cins bir kuşu ve bu kuşun yedi bakıcısı vardı. Bunlardan biri bir gün ölünce onun yerine Nogaylardan birini bulmalarını Toktamış Han adamlarından istemişti.

Üç tarafa dağılan adamlar bu işe yarayacak birini bulamayıp geri dönerler. Han adamlarına sinirlenince onlar da, “Kuttıkıya adında bir çocuk var. Issız yerde, tek başına yaşıyor. Malı, mülkü yok. Sıkıntı ve zorluk içinde yaşıyor. Kendisi bir han oğlu olduğu için ona kuşa bakıp bakmayacağını sormaya çekindik” derler. Toktamış adamlarını Kuttıkıya'ya gönderir ve onu getirmelerini söyler. Kuttıkıya istemeyerek de olsa bunu kabul eder.

O zamanlar Satemir adında bir Kalmuk vardı. Satemir, Kuttıkıya'nın babası Parpariya ile dost idi. Kuttıkıya'nın Kuvkanat'ın bakıcısı olduğunu öğrenince ihtiyar bir kadını ona gönderip bu kuşun yavrularından birini göndermesini ister. Kuttıkıya da bir yumurtayı gizlice kadınla Satemir Han'a gönderir. Toktamış Han bunu casusları vasıtasıyla öğrenince Kuttıkıya'yı öldürür ve adamlarını da karısının hamile olup olmadığını öğrenmek için onun evine gönderir. Kuttıkıya'nın karısı bu sırada hamiledir ve bir erkek çocuk doğurur. Toktamış'ın adamlarına göstermeden çocuğunu köpek eniği ile değiştiren anne, oğlunu da Jilkıbay'ın evinin önüne bırakır. Adamları tarafından getirilen köpek eniğini Toktamış görünce bu olayı Allah'ın takdiri olarak kabul eder. Jilkıbay evinin önünde ağlayıp duran çocuğu görünce içeri alıp kendi çocuğu ile birlikte büyütmeye başlar. “El” den geldiği için adını Edige koyarlar. Edige bir gün dışarıda oynarken Toktamış'ın adamları onu görürler. Toktamış'a gidip Jilkıbay'ın neslinde hiç bu kadar görkemli bir çocuğun olmadığını söylerler. Bunun üzerine Toktamış bu çocuğu alıp getirmelerini emreder. Jilkıbay'a bu haber ulaşınca Jilkıbay karısına danışıp Edige yerine kendi oğlunu Han'a götürür. Toktamış Jilkıbay ile çocuk daha kapıdan girer girmez hiç bir şey sormadan çocuğun başını kılıcıyla keser. Jilkıbay çocuğunun başını alıp ağlaya sızlaya evine geri döner. Edige bu sırada büyüyüp delikanlı olur ve bütün olanları Jilkıbay ona anlatır.

Toktamış'ın her akşam serinliğinde ava giden ve dönünce de Toktamış'ın avlusunda dinlenen 40 neferi varmış. Edige de bunlara katılmış.

Edige bu yiğitlerden biri olan Angısın'la çok iyi dost olur. Yine bir av dönüşü Angısın onu içmeye davet eder. Edige bunu kabul etmez ve Toktamış Han'ın çadırına selam vererek girer. Toktamış'ın bu sestem ürkütüğünü karısı görünce bir Toktamış'a nedenini sorar. Bu soru Toktamış karısını bir güzel döver. Bunu üzerine karşı bir kase yağurdun içine pisleyerek bir adamla Edige'ye yemesi için

gönderir. Edige tabağı alıp kaşıkla kassenin içindeki yoğurdu dörde bölüp ortasından yer ve yoğurdu getiren adamla geriye gönderir. Kadın bunu tehdit olarak algılar. Toktamış'ın Edige'den korkup korkmadığını anlamak için kadının aklına bir oyun gelir. Bir çuvaldızı ustaya gönderip uçunu iyice sivreltirir ve Toktamış'ın oturduğu minderin altına koyar. Edige çadıra girince Toktamış korkup yerinden sıçrayınca çuvaldız Toktamış'ı batar. Toktamış'ın Edige'den korktuğu anlaşılır. Bunun üzerine Toktamış Edige'yi öldürmek için Sıpira Jırav ve Kenjebay adlı adamlarından bir palan yapmalarını ister.

Yalandan bir toy düzenlerler. Bu toyda çadırlar yanyana dizilecek ve her çadırda oturan bey yemek dağıtan Edige'ye bir lokma da kendisiyle yemesini teklif edecekti.. En son çadırda da Sıpira Jırav oturacak ve Edige'ye kim olduğunu soracaktı. Eger düşmansa ve doğruyu söylese çadırın kapısında bulunan iki nöbetçi tarafından diye öldürülecekti.

Böylece boğazına kadar yemek ve kımızla dolan Edige'nin kaçması önlenecekti. Bu planı Edige'nin dostu Angısın duyar ve Edige'ye devenin karnından bir torba dikmesini ve bu torbayı da içine saklamasını söyler. Beyler yemek ikram edince Edige yemeği ağzına değil de bu torbaya atacaktı. Öyle de olur. Sıra sıra kurulu çadırlara dolaşip yemek dağıtan Edige her çadırda kendisine ikram edilen yemekleri gözle kaş arasında içinde sakladığı torbaya atar. En son çadırda Sıpira Jırav kendisine kim olduğunu sorunca çekinmeden kim olduğunu açıklar. Bunun üzerine kapıda duran iki asker Edige'yi bıçaklarlar. Edigenin karnında sakladığı yemek dolu torba patlayınca onu öldürdüklerini sanırlar. Edige bu sırada Angısın'ın getirdiği ata binip oradan uzaklaşır. Peşinden askerler yetişmeye kalkışsa da Angısın tarafından üzengileri koparıldığı için bunu başaramazlar. Sıpira Jırav ve Kenjebay Edige'yi takip ederler ve ona "Han"lık teklif ederek tuzak kurmayı denerler. Edige bunlara kanmaz ve 3 ay sonra geri dönüp saldıracağını Toktamış'a bildirmelerini ister. Edige Kalmuk Satemir hanın yanına gidip üç ay hazırlık yapar. Satemir yanına adam vereyim dese de bunun Edige kabul etmez. Edige'nin Toktamış'a saldıracağını duyan Nogaylar Toktamış'ın yanından uzaklaşırlar. Tek başına kalan Toktamış çareyi kaçmakta bulur. Şehirden kaçarak bir orman saklanır. Edige onu arayıp bulur ve babası ile Jılkıbay'ın intikamını onun başını keserek alır. Jılkıbay'ı Toktamış'ın yerine han seçer. Toktamış'ın kızıyla Jılkıbay'ı evlendirir. Bu evlilikten Jılkıbay'ın "Mendi" ve "Sultan" adında iki oğlu olur.

Bundan sonra Edige Kalmuk hanı Kankoja'nın üzerine sefere çıkmaya karar verir. Yanına 200 askerini alır. Bunları Kankoja'nın oğlu Abıgay ile yiğidi Togalay iki bin kişilik kuvvetle karşılar. İki birlik arında amansız bir savaş başlar. Edige önce Abıgay'ı, sonra Togalay'ı öldürür. Bunu duyan Kankoja hem şehirden kaçır hem de oğlu İmankara'yı Nogaylı yurduna gönderir. Edige Kankoja'nın peşinden gidip iz sürerken bu haberi duyar. Kankoja'nın peşini bırakmak zorunda kalır ve hemen memleketine yönelir. İmankara bu arada halka büyük eziyet etmiş, kadınları önüne katıp sürmeye başlamıştı. Bu kadınlardan biri de Togan'ın hanımı idi. Edige gelince İmankara'yı öldürüp halkını esirlikten kurtarır. Sağ kalan Kalmuklardan Nogaylara itaat edenler afedildi, diğerleri öldürüldü.

Bir süre Togan'dan haber alamayınca Edige Aysa oğlu Ahmet'i de yanına alarak peşinden gidip ele geçiremediği ve bütün kötülüklerin kaynağı olarak gördüğü Kankoja'yı aramak için yola çıkar. Uzun bir süre sonra yol aldıktan sonra bir yurda gelirler. Dışarıdan haber salıp Kalmukların toplanmasını beklediler. Kalmuklar toplanınca hemen hemen bin kişilik bir güç oldular. Onlara Kankoja'nın oğlu Koykara komutanlık etti. İki grup karşılıklı şiddetli bir savaşa başladılar. Bütün Kalmukları kırıp geçiren Edige ile Aysa oğlu Ahmet güçsüz olanlarla çocukları Nogay yurduna getirdiler. Edige'nin Kalmuk Han'ı Kankoja'yı yendiği sefer bu olmuştu.

Nuradın

Nuradın 10 yaşını doldurduğunda babasına Indıslar'la Kalmuklar üzerine gitmeye karar verdiğini açıklar. Tüm zorluklara rağmen gitmeye kararlı olduğunu belirten Nuradın babasının atını alır ve anne babasının hayır duasını alıp yola koyulur. Amacı Nogay halkının zor günler geçirmesini engellemektir.

Nuradın 90 günlük mesafeyi 50 günde alıp Kalmuk eline ulaşır. Kalmuklar'ın gözcüleri Nuradın'ın geldiğini görür. 50 kişi Nuradın'ın yanına varır, karşılıklı kendilerini tanıttıktan sonra Nuradın mızrağını eline alıp hepsinin hakkından gelir. Kalmuklardan biri şehre haber vermek için yola çıkar. Haber üzerine Kalmuklar'ın lideri Tarkas 2000 kişiyle Nuradın'a yaklaşır. Karşılıklı meydan okumadan

sonra Nuradın atalarının ruhlarından yardım isteyip saldırıya geçer. Nuradın 1000 kişiyi talan ettikten sonra telaşlanan Tarkas Nuradın'ı teke tek dövüşe çağırır. Mücadele sonunda Tarkas'ın boynunu yere indiren Nuradın askerlerin de kaçmasına müsaade etmeyip kaçanları da yakalayıp öldürür.

Babasının ölümünden sonra Tarkas'ın kızı Jamilhan Nuradın'a halkının mücadele edeceğini söyler ve 10 gün sürecek olan bir savaş daha başlar. 10.günün sonunda zafer elde eden Nuradın ganimetleri de alıp yurduna döner. 3 aylık mesafeyi 60 günde alır. Ana babasına müjdeli haberi verir.

Nuradın gösterdiği bu başarıların üzerine tahta çıkar. Bir kutlama töreni düzenler. Bu törende Etirek ve Kürgen'e sefer düzenleyip Kızılbaş halkını da yeneceğini söyleyince Nogay halkından hiç kimse sefere çıkmaya gönüllü olmaz; ama buna rağmen hepsi de ganimetten pay almaya karardır. Nogaylar'dan birkaç kişi Kızılbaşlar'ın çok güçlü olduğunu bu yüzden bu seferin tehlikeli olabileceğini söyler; ama Nuradın da Kızılbaşlardan gelecek tehlikeleri yok etmekte kararlı olduğunu ifade eder.

Nuradın bir ay boyunca atını dinlendirir, ona iyi bakar ve önce Allah'a sonra atalarının ruhlarına dua edip, babasıyla vedalaşıp hayır dualarını alıp 50 günlük mesafedeki Kızılbaşlar'a doğru yola çıkar. Nuradın Kızılbaşlar'ın gözcü grubunu gördüğünde onlara yaklaşıp kendini tanıtır ve Kızılbaşlar'ın Şappaz'ını aradığını söyler. Gözcülerden biri haberci olarak Kızılbaş şehrine giderken Nuradın geride kalan 19 gözcüyle savaşır. Giden haberciye yetişip ondan önce şehre varmak ister. Lâkin bir ihtiyar Nuradın'ı görüp Şappaz'a haber verir. Şappaz bin kişilik ordusuna hazırlanma emrini verdikten sonra Şappaz'la Nuradın karşı karşıya gelirler. Şappaz askerlerinin tamamını Nuradın'ın üstüne salsa da Nuradın hepsiyle baş etmeyi becerir. Şappaz ölüm sırasının kendine geldiğini anlayınca kamışlığın içine doğru kaçır. Nuradın Kızılbaşlar'dan birinin yardımıyla Şappaz'ı saklandığı yerden bulup öldürmek istediği anda Şappaz kendisini affetmesini, din kardeşi olduklarını, tüm Kızılbaş halkının Nuradın'ın emirlerine itaat edeceğini söyleyip Nuradın'ı evine davet eder. Nuradın'ı evinde 3 gün misafir edip iyi ağırladıktan sonra iki han ebediyete kadar dost olurlar.

Nuradın memleketine dönünce annesi ona bir oğlu olduğunun ve adını da Musa koyduklarının müjdesini verir.

Musahan

Nuradın'ın oğlu Musahan beş yaşında ata biner. On beş yaşında han olur. Musahan o yaşlarda kırk kişiyle Kozan'ın eline sefere çıkar. Kozan'ın Kosım adında bir oğlu vardır. Musahan'ın sefere çıktığını duyan Kosım nöbet için beş yüz asker gönderir. Musahan da batırlarından birini Kosım'ın şehrinde incelemesi için görevlendirir. Görevlendirdiği yiğit Musahan'a şehri gezdiğini ve şehrin çok güçlü, insanların da sayıca oldukça fazla olduğunu anlatır. Bunun üzerine Musahan ona, böyle sözlerle arkadaşlarını telaşlandırmamasını ne olursa olsun Kalmuklar üzerine sefere çıkılacağını söyler.

Kosım bin kişiyle yolu gözlemeye başlamıştır. İki taraf karşıdan birbirini görünce Musahan Berdi adındaki yiğidiyle Kalmuklar'a doğru yaklaşır. İki taraf da birbirini tanımak istemektedir. Kendilerini tanıttıktan sonra Kosım kendilerinin çok güçlü olduğunu söyler; ancak korkusuz Musahan onu savaşmaya çağırır. Her iki taraf da birbirlerine ok atarlar; ama oklar zırhlarından geçmez. At sırtında iki yiğit bir müddet savaştıktan sonra her iki tarafında kuvvetleri birbirlerine saldırırlar. Üçüncü günün sonunda Kalmuklar korkup kaçır. Musahan Kosım'ı bulmak için Kalmuk şehrine gitmeye karar verir. Şehirde Kosım'ı bulamayınca Kosım'ın ağabeyi Ospan'ı aramaya başlar. O sırada Kosım'ı bulup öldürür. Bu olaydan sonra Ospan şehrinde sağlamlaştırır. Musahan bin kişilik orduyla Ospan'a doğru yola çıkmıştır. Şehre yaklaştığında iki tarafın askerleri yolda karşılaşırlar. Aslında her iki taraf da birbiri üzerine sefere çıkmıştır. Musahan ve Ospan kendilerini tanıttıktan sonra iki gün teke tek dövüşürler. İki günün sonunda iki taraf da saldırıya geçer. Ancak bir süre sonra Kalmuklar kaçmıştır. Kalmuklar'ın ardından Musahan ve yiğitleri Ospan'ın şehrine doğru ilerlerler. On iki günlük savaşın ardından Ospan'ın şehrin kalesinde durduğunu gören Nogaylar üç gün daha savaşır Kalmuklar'ı yok ederler. Musahan ve yiğitleri Nogay eline zaferle geri dönerler.

Bir süre sonra Musahan Kalmuklar'dan olan Asanazir Han üzerine sefer çıkmaya karar vermiştir. Yanına kalabalık bir asker grubu alıp doksan günlük mesafeye ulaşmak için yola çıkar. Bir süre sonra iki

tarafın hanları karşılaşır. Her ikisi de aslında birbirini aramaktadırlar. İki han arasında teke tek dövüş başlar. Asanazir Han'ın attığı oklar Musahan'ın zırhından geçmez. Musahan'ın attığı ok ise Asanazir'in kellesini koparır. Keyifleri kaçan Kalmuklar Nogaylar'ın karşısında iki gün dayanabilirler. Kaçan Kalmuklar'ı ise Nogaylar kovalayıp yenerler. Kalmuklar'dan intikamlarını alan Nogaylar yurtlarına dönerler. Böylece Musahan üç kez sefere çıkıp düşmanı yenmeyi başarmıştır.

Orak ile Mamay

Musahan'ın ilk hanımından Orak ve Mamay adında ikiz oğulları olmuştur. Bu iki kardeş dışarıda aşık oynamayı pek severlermiş. Sıcaktan yanmazlar, soğuktan üşümezlermiş. Uyduklarında ise altı gün uyanmazlarmış. Nogaylar arasında onların serseri oldukları düşünülse de Musahan onların iyi insan olacağını bilmekteymiş.

Birgün Kalmuklar'ın Kozan adlı hanı üç yüz kişilik bölüğünü Anşıbay'ın soyundan birini getirmeleri için gönderir. Bu bölük yolda uyuyan iki çocuğa rastlar. Askerler bu iki çocuğu mızrakla uyandırır. Askerler onlara kim olduklarını sorduklarında Mamay onlara büyük büyük atalarının Anşıbay Batır,ondan sonraki atalarının sırasıyla Baba Tükti Şaştı Aziz, Parpariya Sultan, Kuttıkıya Bey, Nuradin Han, babalarının ise Musahan olduğunu söyler. Bunun üzerine askerler iki çocuğu alıp Kozan'a götürürler. Orak, Kalmuk eline yaklaştıklarında başı açık, ayağı çıplak nasıl insan içine çıkacağını düşünüp ağlamaya başlar. Mamay kardeşine hanın da bir zamanlar çocuk olduğunu, kendilerini anlayacağını kardeşine anlatır. Çocuklar Kozan'ın önüne çıktıklarında Kozan çocuklara atalarını sorar, onlar da atalarını sayınca Kozan çocukları zindana atırır.

O günlerde Hive hükümdarı Bozoğlan adlı padişah Kozan'ın yurduna saldırmak için yola çıkmış; ama atı bir çukura düşünce yakalanıp tutsak olmuştur.

Kozan'ın kızı Karahan, Orak ile Mamay'ın zindana atıldığı haberini alınca onları görmek için kırk kadınla zindana gider. Orak ile Mamay'a giyecek, yiyecek ve kandil temin eder. Mamay ile Karahan birbirlerinin gönüllerini kazanırlar. Karahan, gündüzleri ziyaretlerine gelemeyeceğini; ama ne ihtiyaçları varsa söylemelerini belirtip zindandan ayrılır.

Günlerden bir gün zindana kırılmaç yuva yapmış ve yumurtlamıştır. Yumurtadan çıkıp zindandan ayrılan yavruları görünce Orak, yedi sekiz yaşlarında başlarına gelen olayları hatırlayıp üzülmüş ve aklını kaybetmekten korktuğunu söyleyip ağlamaya başlamışsa da Mamay, ona bunların gelip geçici olduğunu söyleyip teselli etmiştir. Oradan geçmekte olan bir ihtiyar adam Mamay'ın sözlerinin çok ilginç (şairane) olduğunu Kozan'a söyler. Kozan da Mamay'ın Beren aşıkla atışmalarını, yenersen tutsakları memleketlerine gönderebileceğini belirtir. Ancak asıl amacı yense dahi çocukları öldürmektir.

İhtiyar, zindandaki Mamay'ı çağırıp ona Beren aşıkla atışacağını söyler. Mamay da kardeşi ve Bozoğlan ile birlikte dışarı çıkarılırsa teklifi kabul edeceğini ifade eder. Mamay, Orak ve Bozoğlan ile saraya getirilir. Mamay, Beren aşık ile atışmaya başlar. Karşılıklı atışmadan galip gelen Mamay'dır. Kozan; Mamay, Orak ve Bozoğlan'ı memleketlerine göndermeye karar verir.

Orak, Mamay ve Bozoğlan özgürlüklerine kavuşurlar. Bozoğlan yolda Mamay'a kendisinin Eski Ürgenç, Hive şehrinin hanı olduğunu, memleketleri arasında on iki günlük mesafe olduğunu belirtir. Mamay üç ay sonra Bozoğlan'ın Nogay eline gelmesi için davet eder, birbirlerine dostluk sözü vererek ayrılırlar. Tüm bunlar yaşanırken Musahan da haber alamadığı oğulları için telaşlanmaktadır. Oğullarını bulmaları için kırk bahadıra haber salar. Ancak kırk bahadır Musahan'a Orak ve Mamay'ı gören birilerinin olmadığını söyler. Musahan da oğullarını Kozan'ın kaçırdığını belirtip kırk bahadırı oğullarını bulmak için Kozan'a gitmeleri için görevlendirir; zira kendisi bir sefere çıkamayacak kadar yaşlıdır.

Bahadırlar Kozan'a giderlerken yolda Orak ve Mamay ile karşılaşır. Her iki taraf da kendilerini tanıtır. Kozan'dan öç almak için beraber Kozan üzerine sefere çıkmaya karar verirler. Mamay Kozan'ın çok güçlü olduğunu, takviye güç istemenin yerinde olacağını söylese de Orak buna gerek olmadığını; zira kırk batırın her birinin bin kişiye denk olduğunu kardeşine anlatır. Orak Er Aysa'nın oğlundan atını, kılıcını, mızrağını; Aysavlı Ahmet'ten ise üstündeki şaraynayı istediği gibi yola düşer. Mamay ve kırk batır da ardından takip eder. İleriden gelen batırları gören Kozan'ın gözcüsü bir karartının geldiği haberini

Kozan'a iletir. Kozan da yakalayıp zindana atmaları emrini verdiyse de Orak kaleden içeri girdiği gibi Kozan'a gidip onunla savaşmaya başlar. Arkadaki güç de yetişince 20.günün sonunda Kalmuklar'ın şehirleri alınır.

Batırlardan Ahmet, Kalmuklar'ın en güçlülerinin Ögiz dağında yaşayan Ögizhan olduğunu söyleyince Orak, Ögizhan'a gitmeye karar verir. Arkasında otuz beş bahadıyla Orak ve Mamay yola çıkarlar. Ögizhan'a Orak ve Mamay önderliğinde Nogaylar'ın geldiği haberi ulaşınca Ögizhan yetmiş bin askeri hazır eder. Ögizhan ile Orak karşılaşınca yedi gün at sırtında teke tek güreşirler. Ögizhan, güçlü olduğunu ispatlamak için Orak'ın yanına Mamay'ı da çağırınca Orak çok öfkelenip ata ruhlarından yardım ister. O anda ejderha kılığındaki bir güç yardım için Orak'ın belinden sarılınca Ögizhan korkup bayılır. Bunu fırsat bilen Nogaylar Kalmuklar'ı yenip Ögizhan'ı öldürürler.

Memleketlerine doğru yola çıkan kahramanlar ana ve babalarının ellerini öpüp hasret giderirler.

Karasay ile Kazı

Orak ile Mamay döneminde etrafındakiler Orak'a evlenmesini söylemektedirler. Orak ise iyi bir kadın bulmadıkça evlenmeyeceğini ifade etmektedir. Bir gün sefere çıkacakları sırada yolda bir gözü, bir kolu, bir bacağı olmayan, çolak, aksak bir kadın görür. Seferden dönüşte onunla evlenmeyi; zira onun doğuracağı çocukların soylu olacağını düşünür.

Mamay'ın iki eşi vardır. İlk eşi Alav bahadırın kız kardeşi Akterme, diğeri ise Kozan'ın kızı Karahan'dır. Akterme bir gün rüyasında Orak'ın beline iki ejderhanın dolandığını görür ve bu rüyayı Orak'ın kötü biriyle evleneceği şeklinde yorumlar. Bunun üzerine Orak'ın öldürülmesi gerektiğini düşünür; zira bu kötü evlilik hepsine kötülük getirecektir. İsmayıl Tobayak'ı Orak'ı öldürmesi için görevlendirir. Kocası Mamay'tan bir konuşma sırasında kendilerine (Orak ile Mamay'a) işleyen bir silah olup olmadığını öğrenir. Kocası da kardeşi ve kendisine işleyen tek silahın kendi kılıçları olduğunu söyler. Kadın bunu İsmayıl Tobayak'a anlatır. Tobayak, Orak'ın kılıcını gizlice alır. Orak yıldı sürüsünün yanına gelince kılıcı kapıya gizlice bağlar, sonra da sürünün yanına gidip Orak'ın atını ürkütür. İçerideki kapıda kendine tuzak hazırladığını bilmeyen Orak, dışarıdan atının sesini duyunca düşmanın geldiğini düşünüp can havliyle kapıya yönelir ve kılıca çarpar. Kılıcın onu ikiye bölmeye yettiyle orada can verir.

Orak'ın eşi Şolak Hatun, iki oğlu ve bir kızıyla hayatta yapayalnız kalır. Erkeklerin adı Karasay ile Kazı, kızın adı ise Kıybat'tır.

Karasay sekiz, Kazı ile Kıybat ise yedi yaşına geldiklerinde Kalmuk hanı Kondıker Nogay hanı Adil'e Karasay ile Kazı korkmuyorlarsa sefere çıksınlar diye haber gönderir. İki yetimin tek başlarına sefere çıkmalarına gönlü razı olmayan Adil Han yanına sayısız Nogay yiğidini toplayıp sefere çıkar. Yol üstünde de manevi destek almak ve ziyaret etmek için Musahan'ın evine uğrar. O sırada Karasay ile Kazı dışarıda aşık oynamaktadırlar. Karasay, Adil Han'ı görmek için eve geldiğinde Adil Han onu tıpkı babası Orak'a benzettir. Karasay, annesinden Adil Han ile sefere çıkmak için izin ister; ama ne silahı vardır ne atı ne de zırhı. Bunları alacak parası da yoktur. Kardeşi Kazı ona bir çözüm yolu önerir. Karasay'a kız kardeşleri Kıybat'ı toyla değişmesini, durumu kız kardeşlerine kendisinin izah edeceğini söyler.

İhtiyar anaları Karaüle, Karasay'a yıldı sürüsüne gitmesini orada seksen yaşında Kökşe adlı bir adamın olduğunu, ölmeden önce Orak'ın arkadaşı olduğu için Kıybat'ı kumalığa alacağını, onun atı olan Tarlan atı dizginleyip binmesini söyler. Karasay ihtiyar ananın dediğini yapar. Askerlere yetişmek için hızla ilerler.

O sırada bir kız Kıybat'a gelip ağabeyinin bir taya kendisini seksen yaşındaki bir adama kuma verdiğini anlatır. Bunu öğrenen Kıybat ağabeyinin önüne çıkar. Ona ataları Anşıbay'dan bu yana hiçbir kızın kuma olarak verilmediğini ifade eder, kendisini niçin böyle küçük düşürdüğünü ağabeyine sorar. Kıybat eğer ağabeyi tarafından öldürülmezse Tarlan atı ona vermeyeceğini söyler. Herkesin önünde kız kardeşi tarafından atı elinden alınan Karasay alıp başını gider.

Kazı, Kıybat'ın Karasay'a yaptığının yanlış olduğunu söyleyip Kıybat'a kızar. Çok üzülen Kıybat ata binip Karasay'a yetişir. Ağabeyine; bir başına kalırsa iki anaya sahip çıkamayacağını, yalnız kalırsa

kendisine göz dikenlerin çok olacağını, bu yüzden kendisini Kökşe ile evlendirip öyle gitmesini söyler. Kız kardeşini daha fazla üzmemek isteyen Karasay onu atının arkasına alıp memleketlerine götürür.

Karasay'ın yol arkadaşı ise Er Kökşe'dir. İki yiğit bir gün önce yola çıkan Adil Han'a yetişmek için yola çıkacakları sırada Kıybat, onlara yetişir ve Kökşe'ye gidip kendisine eşlik edebilecek kadar malının ve giysilerinin olmadığını söyler. Kökşe onu ahirete kadar evladı olarak kabul ettiğini belirtince koşarak arkadan gelen Kazı Kökşe'yi yiğitliğinden dolayı evlerine davet edip ona bir sandık altın ve kürk verir.

Kökşe ile Karasay doksan günlük mesafedeki Kalmuk şehrine varırlar. Kalmuk şehri çok güçlüdür. Babaları Orak yedi kez gelmesine rağmen bu şehri ele geçirememiştir. Adil Han kırk yiğitle buraya geldiğinde atı hendeğe düşmüş ve yakalanıp zindana atılmıştır. Zindana bir gün bir kırlangıç girer, Adil Han kız kardeşi Hanzıya'ya bir mektup yazıp kırlangıçla gönderir. Mektubunda dostu Kazı'nın kendisini kurtarabilecek tek kişi olduğunu yazmıştır. Hanzıya kuşun kanadındaki mektubu bulunca ağlamaya başlar, olanları annesine anlatır. Annesi kızını bir ihtiyarla Kazı'ya gönderir. Kazı kendisinin çok fakir olduğunu sefere çıkacak atının, silahının, zırhının olmadığını söyleyince Hanzıya tüm ihtiyaçlarını kendisinin karşılayacağını belirtir. Hazırlıklarını tamamlayan Kazı yola çıkar. Yolda Nogay'ın kırk yiğidiyle karşılaşır. Onlar Kazı'ya Kalmuk hanı Kondiker'in yurdunun çok sağlam olduğunu, önceden giden Karasay'ın elinden de bir şey gelmediğini Kazı'ya anlatırlar. Kazı'nın da başarısız olacağını ifade edip dalga geçerler. Kazı, yiğitlere babasının o iki yaşındayken Kondiker'in şehrine yaptığı baskınları kendisine anlattığını, şehrin güneyinde kocaman bir kara taşın olduğunu, o kara taşı kaldırıncı da bir kişinin geçebileceği kadar inin olduğunu anlattığını yiğitlere söyler.

Kazı, Amet, Alav ve Ahmet birlikte ilerlerken kırk bahadır da Kazı'nın gücünü görmek için peşlerine takılırlar. Kazı şehre varınca, o çocukken babasının anlattığı kara taşı bulur. Taşın altında babasının bıraktığı bir mektup vardır. Mektupta deliğe girip yolu takip ederse şehri alabileceği, kendisini gören Kalmuklardan da korkmadan ilerlemesi yazılıdır.

Kazı saldırı için bahadırlara gerekli bilgileri verince büyük bir zafer kazanırlar. Ama Adil Han'ı bulamazlar. Bir kadın karşılığında mal almak şartıyla Kazı'ya Adil Han'ın yerini söyler. Adil Han'ı bulan Kazı ve arkadaşları on sekiz gün savaştıktan sonra şehri tamamen ele geçirirler.

Zaferden sonra tüm bahadırlar Adil Han'ın yurduna varırlar. Yedi gün şölen yapıp eğlenirler.

Kazı ile Karasay yurtlarına vardıklarında Kalmuk Hanı Batırhan, Karasay ve Kazı'ya korkmuyorlarsa sefere çıkmaları şeklinde haber gönderir; zira kendisi Nogay eline sefere çıkmaya hazırlanmaktadır. Batırhan üzerine sefere çıkmaya hazırlanan iki kardeş Tarlan at için kavga ederler. Durumu çözmesi için annelerinden yardım isterler. Anneleri de düşman eline gittiklerinde oğullarına düşmana ne diyeceklerini sorar. Karasay kendisini tanıtıp, düşman dediğini yapmazsa düşmanın gözünü çıkaracağını söyler. Kazı ise kendisini ağabeyinin gönderdiğini, ağabeyinin çok güçlü olduğunu, kendisini de Kalmuk eli hakkında bilgi toplamak için görevlendirdiğini, ağabeyinin arkadan geldiğini söyleyeceğini belirtir. Cevabı beğenen annesi Kazı'nın gitmesinin daha uygun olacağını ifade eder.

Kazı yolda bir grup Kalmuklu ile karşılaşır. Onlara Batırhan'ı aradığını, ağabeyi Karasay'ın arkadan geldiğini söyler. Batırhan, Kazı'nın geldiğini duyunca silahlarını hazırlayıp karşısına çıkar. Ama Kazı'dan idaresindekilerle konuşmak, savaşmak isterlerse hazırlıklarını tamamlamak için üç günlük süre ister. Üç gün sonra Batırhan, Karasay'a ve Kazı'ya hediye etmek için altın, kürk, yorga at ile at başı kadar altın hediye eder. Kazı da bunları alıp yurduna döner. Anası ile hasret giderir.

İkinci Bölüm

Karadön

Bir yaşındayken babasını, iki yaşındayken de annesini kaybeden Karadön, 13 yaşında avare avare dolaşırken bir Nogay obasına rastlar. Bu obanın çocukları Karadön'ü döverler, ona gün göstermezler. Buna dayanmayan Karadön bozkıra kaçar.

Karadön başına gelenlere ağlarken, eşeğe binmiş, başında sarığı, üzerinde obası ve elinde asası olan bir adam yanına gelir. Adam ona, ileride duran dokuz otağın ortasındaki büyük otağa girmesini, orada kendisini evlat edineceklerini söyler. Çocuk ağlayarak kendisini kovabileceklerini belirtir; ama adam ısrar edince de otağa gider.

Otağa vardığında kimse onunla konuşmaz. Otağda yalnız, yanında eşi ya da çocuğu olmayan yaşlı bir kadın oturmaktadır. Öğle vakti olunca evin sahibi gelir. Karadön hemen koşup adamın atını bağlar. Adam karısına bu çocuğun kim olduğunu sorar; ama karısı da çocuğu tanımadığını söyler. Karadön kendini tanıtır. Adam ona giysi ve yiyecek verilmesini buyurur. Karadön'e evlerinde kalması için izin verir.

Günlerden bir gün ihtiyar ev sahibi Karadön'ü meşverete götürecektir. İhtiyar ev sahibi Doksan Dallı Nogaylı'nın hanıdır. Karadön de on beş yaşındadır. Meşveret sırasında han elinden gelse Karadön'ü tahtına oturtacağını, tacını da ona vereceğini etrafındakilere söyler. Bunun üzerine Karadön kimi kimsesi olmadığı için halkın onu dinlemeyeceğini ifade eder. Han kendi oğlunun naz edip kendisiyle dolaşmadığını, Nogay halkı için Karadön'ün çok daha iyi bir han olacağını belirtir.

Oradaki beylerden biri de Karadön'ün babasını tanıdığını, iki yıl kadar onun yanında çalıştığını, çok iyi bir han olduğunu söyleyince ihtiyar han Karadön'ü sınavı gücünü ölçmeye karar verir. Karadön ise ağlayarak bu görevi layıkıyla yerine getirememekten korktuğunu söyler. Lâkin han ona iki yıl kadar kendisine yardım edeceğini, çözülmeyecek bir mesele olduğunda halkını toplayıp meşveret yapacağını söyleyince Karadön görevi kabul eder.

İki gün sonra Karadön han babasından Kalmuklar üzerine sefere çıkmak için izin ister. Atı Kara Tulpan'a binip Kalmuk hanı Karamende üzerine sefere çıkar. Yolda kalabalık bir grup ile karşılaşır, telaşlanır, Allah'ın yardımı olmadan yenemeyeceğini düşünür.

Kırk beyi ile ava çıkan Karamende Karadön'e kim olduğunu sorar. Karadön de Bek beyin oğlu olduğunu Karamende'yi aradığını söyleyince Karamende Karadön'e meydan okur. Üç ok atan Karamende Karadön'ü öldüremez. Mızrağını çeken Karadön mızrağı Karamende'ye saplar, başını keser. Diğerleri beylerinin öldüğünü görünce saldırıya geçerler; ama Karadön hepsinin hakkından gelir. Yurtlarına haber salıp yardım istemişlerse de Karadön hepsini yenmeyi başarmıştır.

Memleketine dönen Karadön olanları hana anlatır. Karadön'ün gücünü sınavan han onun Nogaylı'ya iyi bir han olacağını söyler ve düzenlediği toyda Karadön'ü han ilan eder.

Aradan birkaç yıl geçtikten sonra bazı Nogay beyleri hanın öz oğlunu tahtın asıl sahibinin kendisi olduğunu söyleyerek babasına karşı kıskırtırlar. Bunun üzerine Bedirhan babasıyla konuşmak ister. Han, oğluna kendisinin halkına tepeden baktığını, bu yüzden başarılı olamayacağını anlattığında beyler ve halk da hanın bu eleştirisini desteklerler.

Kalmuklar Nogaylar'dan intikam almak için yola çıkmışlardır. Karadön de hazırlıklarını tamamlayıp tek başına yola koyulur. Bir süre sonra Kalmuklar'ın köşesine gelip kendini tanıtır. Kalmuk hanı yanına vezirleriyle sekiz yiğit alıp Karadön'ün karşısına dikilir. Teke tek dövüşte Karadön Karazım'ı öldürmüştür. Kalanlarla da mücadele ettikten sonra Karadön Kalmuk şehrine gidip şehri kana bular. Karazım'ın kızı güzel Gülkaşıma'yı kendine yar eder. Ganimetleri ise Nogay halkı arasında paylaştırır.

Jubanış

Karadön altmış yaşına geldiğinde eşi Gülkaşıma bir erkek çocuk dünyaya getirir. Adını Jubanış koyarlar. Jubanış on yaşını doldurduğunda Nogaylar'ın intikamını almak için Kalmuklar üzerine gitme kararı alır ve babasından izin ister. Babası izin verir; ama savaş taktiklerini iyi kullanması için oğlunu uyarır. Savaşa giderken oğlundan kara atı almasını, kendisinin gök kılıcını kuşanmasını, şaraynasını giymesini okların içinde zırhı delip geçebilen bir okun olduğunu, teke tek dövüşte onu kullanmasını söyler.

Anasının hayır dualarını alan Jubanış yola çıkar. Yanında tek bir Nogay dahi yoktur. Jubanış, Indis eline vardığında Indislar hakkında bilgi sahibi olmak için tepenin başına çıkar. Aklına akıllıca bir

fikir gelmiştir. Yetim bir çocuk kılığına bürünüp ilerdeki çobanın yanına yaklaşır. Çobana buranın neresi olduğunu, hanlarını kim olduğunu, kalabalık olup olmadıklarını sorar. Çoban da ona hanlarının zalim Kılış Han olduğunu, 1000 kişilik orduyla Nogaylar üzerine sefere çıktıklarını, o gittiğinden beri halkın rahata kavuştuğunu söyler.

Bunları duyan Jubanış Bökentav adlı dağa tırmanıp Kılış Han'ın gelip gelmediğini gözlemeye başlar. Bir süre sonra Kılış'ın geldiğini gören Jubanış onlara yaklaşınca askerler etrafını sarar. Kılış Han ve Jubanış kendilerini tanıtır. Kılış Jubanış'a Karadön'ü öldürdüğünü, yurdunu işgal edip kadınlarını kızlarını cariye aldığını söyleyince büyük bir savaş başlar. Deliye dönen Jubanış askerlerin başlarını keser. Kılış Han ise bir ormana saklanır.

Jubanış memleketine doğru yol alır. Yolda perişan halde annesine rastlamıştır. Perişan kadın kendi kendine Kalmuklar'ın Nogaylar'ı perişan ettiğini, oğlunun ne halde olduğunu merak ettiğini söylenip durmaktaymış. Annesine doğru yaklaşan Jubanış'ı annesi tanıyamaz. Ona önünden çekilmesini, evdeki Kalmuk karısının geç kalırsa kendisine eziyet edeceğini söyler. Oğlu kendini tanıtip kucaklaştıktan sonra birlikte ata binerler. Yurduna yaklaştığında Jubanış yıldıktan annesine bir yorga at seçer, annesinin perişan kıyafetlerini çıkarıp üstüne kaftan giydirir. Ana oğul atlarına binip memleketlerine vardığında Jubanış memleketlerinin yok olduğunu görür. Önce babasının mezarını ziyaret eder. Nogay elinin büyüklerini toplayıp Kalmuklar'dan intikam almak istediğini söyler. Annesinin hayır duasını alıp tek başına yola çıkar.

Kalmuklar Tobılgılı denen bir dağda yaşamaktaymış. Jubanış Indıslar'ı gözetlemek için Karatav dağının zirvesine tırmanır. Bu arada Nogaylar'dan bir kişinin dahi beraberinde gelmeyişi serzenişte bulunup atalarının ruhlarından yardım ister. Jubanış Indıslar'ın 1500 kişiyle Nogay eline doğru sefere çıktığını görünce dağdan inip karşılına dikilir. Indıslar ona ölmek istemiyorsa Nogay eline gitmek için kendilerine kılavuzluk etmesini söyleyince Jubanış kim olduğunu açıklar. Amacının Indısları yok etmek olduğunu, arkasında 5000 kişilik ordusunun gelmekte olduğunu belirtip Indısları telaşlandırmak ister. Indıslar da Jubanış'a meydan okuyunca aralarında dört gün süren bir savaş başlar. Indıslar'ın dayanacak güçleri kalmayınca kaçmaya başlarlar. Jubanış onların memleketlerine geri döneceğini tahmin edip Tobılgılı dağına gider. Jubanış'tan önce memleketlerine varan Kalmuklar düşmanın gelmekte olduğunu duyururlar. Onlar da arkadaki 5000 kişilik orduyu duyunca telaşlanırlar. Haberci Jubanış'ın yiğitliğini hana da haber verince han askerlerine öncülük edip yola koyulur. Han Jubanış'ı öldürene Jubanış'ın atını, kılıcını ve mızrağını vereceğini söyler. Tüm bunları ganimet olarak elde etmek isteyen askerler birbirleriyle yarışarak savaş meydanına giderler. Lakin Jubanış'ın atını görünce kaçmaya başlarlar. Jubanış onların kaçmalarına müsaade etmeyip hepsini öldürür. Han da savaşmaya dayanamayıp kamışlığın arasına saklanır. Bunu fark eden Jubanış hanı bulup onunla savaşmaya başlar. Okuyla hanın başını koparır. Hanın sarayına gidip ganimetleri de alarak yurduna doğru yola çıkar.

Jubanış yurduna vardığında annesinin yanına gidip annesiyle hasret giderir. Jubanış Süyiniş adında bir oğlu olduğunun müjdesini de almıştır.

Süyiniş

Süyiniş, Karadön'ün torunu, Jubanış'ın ise oğludur. Süyiniş aşık oynamaya pek meraklıdır. Bir gün Nur adında bir ihtiyar yanına gelir ve Süyiniş'in dedesinin ve babasının birer yiğit olduğunu, Kalmuklar'da hiç öçlerini bırakmadıklarını, çocuk yaşta kılıç kuşandıklarını, aklı varsa sözlerine kulak vermesini, yoksa da dışarıdaki çocuklarla aşık oynamaya devam etmesini söyler.

Süyiniş, ihtiyara kendisinin bir çocuk olduğunu, belaya gitmeye pek meraklı olmadığını söyleyince ihtiyar ona Nogay ilindeki Akjonas oğlu Er Kenes'in altı yaşındayken Kalmuk hanı Kara'yı yendiğini, Kara'nın kızını da kendine eş olarak aldığını söyleyince Süyiniş'in aklı başına gelir ve Kalmuklar üzerine sefere çıkmak için hazırlanmaya başlar.

Annesi yaşı küçük diye oğlunun sefere çıkmasına razı olmasa da Süyiniş kararlıdır. Babasının silahlarını kuşanır, atına binip yola koyulur.

Yolda bir grup Kalmuk askeriyle karşılaşır. Bunlar Sultan adındaki Kalmuk hanının askerleridir. Nogay ilini almak için sefere çıkmışlardır. Süyiniş'i yalnız görünce ondan atını ve silahlarını isterler. Ama Süyiniş savaşmayı tercih eder. Öne çıkan askerlerden ikisini oracıkta öldürür. Askerler dehşete düşüp kaçarlar. Süyiniş de yoluna devam eder.

Süyiniş iki aylık mesafedeki Kalmuk hanı Sultan'ın yurdunu aramaktadır. Sultan otoriter, hilesi çok bir hanmış. Her ay tek başına yurdun dört bir tarafını dolaşır kontrol edermiş. Yine böyle bir gezinti sırasında Süyiniş ile karşılaşır. Süyiniş'e develerini kaybettiğini, onları görüp görmediğini sorar. Süyiniş ise kimliğini gizleyen hana kılık kıyafetinden dolayı deve sahibi zengin bir beye benzemediğini, develerini nasıl edindiğini sorunca o da develerin bir beye ait olduğunu, kaybedince bulmadan gelmemesini söylediğini anlatır. Süyiniş ondan Kalmuk iline kadar kendisine rehberlik etmesini, aksi takdirde kendisini öldüreceğini söyler. O zaman Kalmuk kendisinin bir zavallı olduğunu, develeri araması gerektiğini söyleyip uzaklaşmak ister. Ama Süyiniş Kalmuk'un atının gücünden şüphelenir; zira çok soylu bir ata benzemektedir. Arkasından mızrak atmak ister; ama Süyiniş'in atı çok yorgun olduğu için Kalmuk'a yetişemez. Biraz dinlendikten sonra ona yetişir. Kalmuk hanı ona er ise burada beklemesini, memleketine haber vereceğini söyler. Üç gün sonra aynı yerde buluşurlar. Sultan han askerlerine Süyiniş'i kim öldürürse onu han ilan edeceğini, kaçanları ise öldüreceğini bundan dolayı dikkatli olmalarını tembihler. Askerler yiğitlik taslayıp Süyiniş'e saldırırlar; ama Süyiniş tek başına 1000 kişiyi öldürür. Teke tek mücadelenin sonunda Süyiniş Kalmuk hanını da ortadan kaldırır. Orduyu dağıttıktan sonra şehre gidip dokuz günde şehri ele geçirir.

Bu başarıdan sonra memleketine dönen Süyiniş Biybi adında bir güzelle evlenir. Bir oğlu olur.

Bir gün Kalmuklar'ın saldıracağına dair bir haber gelir. Süyiniş halkını toplar, içlerinden birinin gelip kendisine seyislik yapmasını ister. Bu göreve fakir bir genç talip olur.

Nurlıhan adındaki seyis yılıkdan kendisine bir at seçecektir. Ancak yılıkdaki atları beğenmez. Bir fakirin kök atını beğenir. Beğendiği atı dört atla değiştirerek alırlar. Süyiniş ve seyis birlikte yola çıkarlar. Kalmuklar da Süyiniş'i bulup Nogay ilini kana bulamak için gelmekteydiler. Kalmuklar'dan kırk kişi gözcü olarak önde ilerlemektedir. O sırada sık ormanlık alanda dinlenen Süyiniş Nurlıhan'ı gözcü olarak bırakmıştır. Gelen Kalmuk askerlerini gören Nurlıhan Süyinişi uyarır. Zırhı üstünde olmayan, kılıcı da yerde olan Süyiniş ve seyisi telaşlanırlar zira; hazırlıksız yakalanmışlardır. Süyiniş yerdeki keskin kılıcı seyis ise elmas kılıcı alıp hemen hazırlanırlar. Gözcü grubu da onları görür; ama arkalarında ordunun olup olmadığını bilmedikleri için yurtlarına ordunun yola çıkması için haber gönderirler. Lâkin iki kişi olduklarını görünce de saldırırlar. Süyiniş'in ve Nurlıhan'ın yiğit olduğunu anlayınca kaçarlar. Süyiniş içlerinden birini yakalayıp ordunun bin kişilik olduğunu öğrenir.

Gelen ordu ile aralarında kanlı bir savaş başlar. İki yiğit tek bir kişi dahi bırakmazlar. İlerdeki dağın eteğinde bir Kalmuk askeri görürler. Onu yakalayıp yurtlarının neresi olduğunu öğrenirler. Kalmuk'un rehberliğinde şehri bulduktan sonra bin kişilik Kalmuk ordusuyla daha mücadele edip şehri talan ederler.

Kazandıkları bu başarılar üzerine sağ salim yurtlarına varırlar.

Er Begis

Uzun süre çocuk sahibi olamayan Süyiniş'in kırk yaşına geldiğinde bir oğlu olur. Adını Begis koyar.

Begis yirmi yaşını doldurur; ama henüz bir yiğitlik yapmamıştır. Aksakallar Begis'in yiğitlik soyunu sonlandıracağını; zira hâlâ çocukça şeylerle uğraştığını kendi aralarında konuşmaya başlarlar. Eleştirileri duyan Begis çok üzülür ve Kalmuklar üzerine saldırmak için babasından müsaade ister.

Begis henüz sefere çıkmamıştır ki yılık çobanı gelip Kalmuklar'ın kendilerine saldıracağını söyleyip yardım istemiştir. Bunun üzerine Süyiniş ve Begis Kalmuk hanı Tirsek Han üzerine sefere çıkarlar.

Önden giden er Begis, Kalmuk eline vardığında Tirsek Han'ı teke tek dövüşe çağırır. Uzun bir mücadeleden sonra Tirsek Han Kalmuklar'dan yardım ister. Bunun üzerine Süyiniş yanındaki aslan gibi yüz kişiyle düşmanın üzerine atlar. Çareyi kaçmakta bulan Tirsek Han kaçarken düşer ve kendi mızrağının sapının kendisine batması üzerine ölür. Kalmuklar'ı talan eden baba oğul ganimetleri de alıp sağ kalan altmış yiğitle yurtlarına dönerler.

Aradan birkaç yıl geçer. Begis kendi yaşlılarındaki Nurlıhan adında biri ile tanışır ve dost olur. Birlikte Kalmuk ve Indis üzerine sefere çıkmaya karar verirler. Babasının hayır duasını alan Begis dostuyla yola çıkar. Yolda giderken bir kadınla karşılaşır, ona yakınlarda yerleşim yeri olup olmadığını sorarlar. Kadın Tirsek Han'ın oğlu Tobılgı Han'ın obasının olduğunu, bu gün düğün yaptığını, düğünden sonra da babasını öldüren Nogaylar üzerine sefere çıkacağını anlatır. Bunun üzerine Begis ve dostu Tobılgı Han'ın obasına doğru yönelirler. İki gün sonra Tobılgı Han ile karşılaşır. İki taraf da kendini tanıtır. Tobılgı Han ordusuna saldırı emri verse de Begis onu teke tek dövüşe davet eder. Zorlu bir mücadeleden sonra Begis, Tobılgı Han'ın başını keser. İki er Kalmuk ordusunu dağıttıktan sonra Begis dostunun kalbinden yaralandığını görür. Çok üzülen Begis ona bir vasiyetinin olup olmadığını sorar. O da eşine selamlarını iletmesini, anne ve babasına ve eşinin karnında taşıdığı bebeğe Begis'in sahip çıkmasını vasiyet eder ve ölür. Begis Kalmuklar'ın korkup boşalttıkları şehre gider, başı boş dolaşan hayvanları ganimet olarak önüne katar ve yurduna dönüp halkına dağıtır. Daha sonra dostu Nurlıhan'ın ailesinin yanına gidip olanları anlatır. Bundan sonra onların kendisine emanet olduğunu söyler.

Tegis İle Kögis

Begis 30 yaşına kadar evlenmez. Babası ona bu durumdan duyduğu üzüntüyü belirtince Begis çok utanır. Bunun üzerine zengin bir beyin kızı olan güzel Kanımşa ile evlenir. Dokuz gün boyunca şölen yapıp eğlenirler.

Aradan yıllar geçtikten sonra eşi bir erkek çocuk dünyaya getirmiştir. Aksakallar adını Kögis koyarlar. Er Begis'in dostunun karısı da bir erkek çocuk doğurmuş, onun adını da Tegis koymuşlardır. Er Begis iki çocuk arasında dostluk bağı kurmuştur.

11 yaşına geldiğinde Tegis, annesine babasının nerede olduğunu sorunca annesi ona babasını aklına getirmemesini, o zaman her ikisinin de çok üzüleceğini belirtir. Ama çocuk nasıl öldüğünü öğrenmek için ısrar edince annesi ona babası ile Er Begis'in dost olduklarını, halkın iyiliği için Kalmuk eline intikam almaya gittikleri sırada babasının orada savaşta öldüğünü, biricik oğlunu da Er Begis'e emanet ettiğini anlatır.

Tegis bunu öğrendikten sonra morali bozuk bir şekilde yılkinin yanına gelir. Kögis dostunun üzüntüsünü öğrenmeye çalıştıysa da öğrenememiştir. Kögis babasına Tegis'in durumunu anlatır ve sebebinin ne olabileceğini sorar. Er Begis Tegis'in babasının başına gelenleri oğluna birer birer anlatır. Er Begis oğluna Kögis'in içinin intikam ateşiyle yandığını ve Kalmuk üzerine giderken dostunu yalnız bırakmamasını öğütler.

Kögis, Tegis'in yanına gelip ona yılki sürüsünden sevdiği atı yakalamasını söyler. Yüzü aydınlanan Tegis hemen atını seçer, hazırlıklarını yapar ve babasının intikamını almadan yaşamaktansa ölmeyi tercih edeceğini belirtip arkadaşı Kögis'e kendisiyle gelip gelemeyeceğini sorar. Canını seve seve vermeye hazır olan Kögis babasının hayır duasını alır ve iki dost yola koyulurlar.

Öyle ki 80 günlük yolu kırk günde alırlar. Kalmuk hamı Andız'ın önüne gelirler. Her iki taraf da birbirlerini görmüştür. Silahını kuşanan Andız onlara doğru ilerlerken Kögis dostundan evvel öne atılır. Andız'ın saptırmaya çalıştığı ok Kögis'e işlememiştir. Kögis Andız'ın tolgasını yere düşürünce onu öldürür.

Er Tegis ile Kögis kalenin içini ele geçirirler. Orada Kalmuklar ile kanlı bir savaş başlar. Kahramanlar onları da ezip geçmeyi başarmışlardır. Çaresiz kalan Kalmuklar'ın bir yiğitleri vardır, Kalmuklar yardım için ona haber salarlar. 500 askeriyle gelmiştir yiğit. Kaleye doğru yaklaşır. Yiğit Kögis, Kalmuk yiğidi ile teke tek mücadeleye başlarlar. Zorlu bir mücadeleden sonra Er Kögis Kalmuk

yiğidinin başını keser. Tegis ile Kögis 500 askeri de kılıçtan geçirirler. Kalmuk şehrine varıp Kalmuklar'a kara gün yaşatırlar.

Uzun yol aldıktan sonra kendi ellerine varırlar. Baba Er Begis oğlu yiğit olup intikam aldı deyip ziyafet vermiştir.

Tama

Kögis memleketine döndüğünde evlenir ve Tama adında bir oğlu olur. Tama aşık oynamayı pek sever; ama yenildiğinde de çocukları dövermiş. Çocuklar bir gün öçlerini almak için Tama'yı dövme kararı almışlar. Tama aşık oynamak için dışarı çıktığında çocuklar etrafını sarıp onu döverler. Aşığını alırlar. Ağlayarak eve giden Tama annesine bir daha aşık oynamayacağını söyler.

Tama on yaşına geldiğinde babası Kögis'in silahlarını kuşanıp ava çıkmaya başlar. Bir gün ıssız bozkırda dolaşırken silahlı Kalmuk bölüğünü görür. Bunun üzerine anne ve babası uyurken babasının gençliğinde savaşta bindiği doru atını, silahını, eyer takımını ve diğer savaş malzemelerini sefere çıkmak için hazırlar. Kapıdan çıkarken atın sesini duyup uyanan annesi oğlunun yatakta olmadığını Kögis'e söyler. Oğullarının düşman üzerine sefere çıkacağını anlayan Kögis ve karısı, Tama yola çıkmak üzere iken onunla vedalaşırlar. Hayır dualarını okuyup ata ruhlarının ve Allah'ın ona yardımcı olmasını dilerler. Kögis Kalmuklar'ın güçlü bir düşman olduklarını oğluna hatırlatır, intikamlarını da almasını öğütler.

Tama yiyeceklerini alıp yola koyulur. Dört ay boyunca yol kateder. Uzaktan Kalmuk obalarını görüp babasının öğüdünü hatırlar ve Kalmuk obası hakkında bilgi toplamaya karar verir. İleride kalabalık bir hayvan sürüsünün başında ihtiyar bir çobanı fark eder. Ona doğru yaklaşır. Kendisinin bir dilenci olduğunu, karnının aç olduğunu, yakınlarda bir oba olup olmadığını sorar. İhtiyar çoban ise, ilerideki yerlerin Kalmuklar'a ait olduğunu belirttikten sonra kendisinin de bir Kalmuk olduğunu; ama Kalmuk kalesine gitmemesini söyler. Zira onu bir dilenciye benzetememiştir. Kalmuk iline gidince onu yabancı diye alıkoymabileceklerini, hanlarının zalim, kalelerinin ise çok güçlü olduğunu söyler.

Tama ihtiyar çobana bir Nogay olduğunu, Kalmuk ilini aradığını, ihtiyarın devesine binip Kalmuk hanına haber götürmesini ifade eder. Beş gün içinde geri dönmezse kaleye geleceğini belirtir.

İhtiyar, devesine biner, Kalmuk iline bir gecede ulaşır. Hanın yanına gitmek istese de askerler onu hanın yanına bırakmazlar. İhtiyar olanı biteni askerlere anlatır. Böylece hanla görüşme imkanı bulur. Haberi duyan hanın rengi uçar. Askerlerini Tama'yı bulup başını kesmeleri için gönderir.

Yalnız Nogay'ı gören askerler onu öldürmek için birbirleri ile yarışır. Askerler Tama'dan atını isterler; ancak Tama onlara meydan okur. İlk gelen askerin boğazına mızrağını saplar. Kalan askerleri de talan eden Tama'dan çekinen iki Kalmuk askeri hana haber vermek için ayrılırlar. Han bin kişilik bir grup daha gönderir. Gelen Kalmuklar'la bir gün bir gece savaşan Tama, gece yarısı kaçan askerleri de yakalayıp kılıçtan geçirir. Han ise iki bin kişilik bir ordu daha toplar. Korkmuş bir vaziyette beklerken karısı hana cesaret verip onu savaş meydanına gönderir. Bunun üzerine arkasında askerleri ile Tama'nın yanına varır. Tama ile karşı karşıya gelen han Tama'ya meydan okusa da teke tek dövüşte cevabını acı bir şekilde alır. Baş kesilen hanı gören bölük kaçmaya başlar; ama Tama kaçan askerlerin hepsini teker teker yakalar ve Nogay elinin sınırına kadar sürer. Memleketine haber salıp ganimetleri halkı arasında paylaşır. Kendisini karşılayan anne ve babası oğulları ile övünüp zaferi kutlamak için bir toy düzenlerler.

Tana

Tana kırk yaşını doldurduğunda hanımı otuz beş yaşındadır. Bir gün Tana sarayından çıkmış gelirken hanımı ona çocuk veremeyişinden duyduğu üzüntüyü dile getirir. Çocuk özlemini başkalarının çocuklarını severek gidermeye çalıştığını; ancak artık dayanacak gücünün kalmadığını belirtir. Han soyunun yok olmasından korktuğunu söyler. İskender Han'ın 25 yaşında bu dünyadan ayrıldığını dünyada soyunu devam ettirecek bir evladının olmamasını da örnek olarak verir.

O zaman Tana Han Allah'tan gelene razı olduklarını; fakat kendisinin İskender Han'la kıyas edilmesinin kendisinde derin bir üzüntü bıraktığını söyler. Hanımı ise eşine aklında bir kötülüğün olmadığını; ama o gün gelen dilenci kadının yanındaki çocuğu görünce yüreğinin allak bullak olduğunu kocasına anlatır.

Bunları duyan Tana tahtına doğru ilerler. Hanımı da ardından yavaş yavaş gider. Tana beylerini çağırır. Belirtilen saatte yirmi bey karşısındadır. Tana dünyadaki her mahlukun yavrusu olduğunu ve onların yavruları için yaşadığını söyler. Bu sözler karşısında beyler ne söyleyeceklerini şaşırırlar. Kümis adlı beyin on iki yaşında Altın adındaki oğlu beylerin peşine takılıp gelmiş ve konuşulanlara şahit olmuştu. Altın, hanın sözlerini beylerin iyi düşünmesi gerektiğini söyleyince Kümis, hana kendilerinden önceki hanların çocukları olmadığına evliya türbelerinde geceleyip Allah'tan çocuk dilediklerini, gaipten gelen haber üzerine Allah'ın dileklerini gerçekleştirip onları sevindirdiğini anlatmıştır. Bunun üzerine Tana ataları Anşıbay Hanın oğlu Baba Tükti Şaştı Aziz'in keramet sahibi olduğunu mezarına gidip dua edince dualarının kabul olabileceğini belirtip üç gün içinde gidip gelmeleri için beylerini görevlendirir. O zaman Kümis'in oğlu Altın, Tana Han'a yedi milletin dilini bilen iki kişiyi yanına alarak hanın yola çıkmasının daha doğru olacağını söyler.

Bu öneri Tana Han'a da mantıklı gelince beylerinden üç gün içinde yedi milletin dilini bilen iki kişi bulup getirmelerini ister. Beyler üç gün içinde iki kişi bulup getirirler, aksakalların ve karasakalların hayır dualarını alıp Tana ve iki adam yola çıkarlar.

Yolculuklarının 20. gününde Baba Tükti Şaştı Aziz'in mezarını görürler. Yarım günlük mesafe kaldığında han yaya olarak mezarın başına gelir. Evliyanın yanına oturup göz yaşları döker, Kur'an okur, dileğini diler, sonra da yanına uzanıp uyur. Bir süre sonra bir ses Allah'ın dileğini kabul ettiğini, doğacak oğlunun adını da Han Narik olarak koymasını söyler.

Tana Han evliya mekanından çıkıp durmadan atına biner ve doğruca yurduna yönelir. Onu karşılayan aksakallara müjdeli haberi verir.

Tana Han hemen köyüne gidip oradan da İndıslar ve Kalmuklar üzerine sefere çıkmak için hazırlanır. Ancak sefere çıkmak için hiçbir Nogay gönüllü olmaz. Ayrıca Tana'nın sefere çıkma kararını etrafındakiler şaşkınlıkla karşılarlar. Zira han sefere çıkamayacak kadar yaşlıdır.

Tana Han sefer için hazırlıklarını tamamlayıp yola çıkmak üzere iken karısı yanına gelip onu uğurlar. Lâkin Tana Han kırk yaşında olduğu için karısı tedirgindir. Tana Han kendisinin han soyundan geldiğini belirterek karısını rahatlatmak ister. Buna rağmen Nogaylar'dan hiç kimsenin beraberinde gelmeşi onu ziyadesiyle üzmüştür.

Uzun yol aldıktan sonra Tana Han Kızılbaşlar'ın eline varır. Uzaktan bakıp kalabalık hayvan sürülerini görür. Kızılbaşlar'ın gücünü araştırmak ister. Dilenci kılığına girerek çobanların yanına varır. Onlara yetim bir çocuk aradığını belirtip şehirlerinin nerede olduğunu sorar. Çobanlar da Aktöre adında bir hanlarının olduğunu, onun dağın tepesindeki otağda oturduğunu, şehrin askerlerinin ve kalesinin olmadığını; ama zengin bir halk olduklarını söylerler. Aktöre Han'ın etrafında yaklaşık yüz askeriyle birlikte eşi ve çocuklarının olduğunu da ifade ederler.

Tana Han Aktöre hakkında bilgi topladıktan sonra iki gün dinlenip saldırmaya karar verir. Tana Han saldırmak için tek başına yola koyulur. Aktöre Han'ın otağına yaklaşır. Hanın adamlarından birkaçı Tana'yı görünce ona silah doğrultur. Tana Han saldırmaya hazır kişilere aldırmadan atını onlara doğru salar. Yüz kadar askerle mücadele eder. Evinde yatan Aktöre Han dışarı çıkar ve kalan elli kişilik askeriyle beraber kaçmaya başlar. Tana Han Aktöre Han'ın kaçtığını fark etmez. "Nasıl ölmüştür." diyerek Aktöre Han'ın himayesindeki diğer evlere saldırır. Üçüncü günün sonunda Aktöre Han bin kişiyi karşısına dikilir. Aktöre Han ve Tana Han kendilerini tanıttıktan sonra birbirlerine meydan okurlar. Aralarında kanlı bir savaş başlar. Bir gün bir gece devam eden savaştan sonra tan ağarırken Tana Han Kızılbaşlar'ın kaçtığını görür. Aktöre Han da kaçmıştır. Tana Han askerlerden birinden Aktöre Han'ın yerini sorup öğrenir. Hanı bulduğunda teke tek dövüş başlarlar. Hâli kalmayan Aktöre Han Tana Han'ın atının başını keser. Attan düşen Tana Han Aktöre Han'dan atının öcünü onun başını keserek alır.

Kızılbaşlar'ın mallarını ve halkını ganimet olarak alıp dört aylık mesafedeki yurduna varan Tana Han ganimetleri halkına paylaştırır ve tahtının başına geçer.

Narik

Narik, Kazan şehrinin hanıdır. 80 yaşındadır. 80 beyi vardır. Bir gün beylerinden kırk tanesini toplayıp tekrar evlenmek istediğini söyler. Onların fikirlerini sorar. Halbuki Narik'in beş tane eşi vardır. En büyüğü 25, en küçüğü ise 15 yaşındadır. Beylerden en yaşlısı Ali Bey'dir. Diğer beyler hanın kendisinin bileceğini söylerken Ali bey, Narik Han'a beş tane genç eşinin olduğunu, kendisinin ise oldukça yaşlı olduğunu; bu yüzden evlenmesinin doğru olmayacağını anlatmaya çalışır.

Ali Bey'in bu sözlerine rağmen Narik beylerine konu komşularını yanlarında getirmelerini söyleyip ertesi gün Nogay eline doğru yola çıkar. Halkın arasına çadır kurdurur. Ali Bey yirmi kız toplayıp getirmiştir. Ancak kızlardan hiçbiri Narik'in dikkatini çekmez. Kenarda kıyafetleri yırtık bir kız durmaktadır. Narik onun kim olduğunu sorunca Ali bey bir fakirin kızı olduğunu, gelme dedikleri halde peşlerine takıldığını söyler. Narik, Ali Bey'in avucuna altın verip kıza vermesini, yaşını da öğrenmesini ister. Kız on üç yaşındadır.

Narik evleneceği kızın kim olduğunu yazılı bir şekilde duyuracağını söyleyerek o gün oradan ayrılır. Beyleri Narik'in on üç yaşındaki kızla evleneceğini düşünürlerken Narik kızın yaşının uygun olmayacağını düşünmektedir.

Nogay elinden ayrılan beyler ormanın içinde dinlenirken Narik Han atını otlatmaktadır. Onu bir çoban görür. Çoban, Narik Han'a yaşlı başlı biri olmasına rağmen hala gözünün malda mülkte olduğunu, artık dünya işlerinden elini çekip dinlenmesinin uygun olacağını söyler. Narik ona buralara gelme sebebini anlatır. Bunun üzerine çoban iki gölün arasında Asılınur adında 80 yaşında birinin oturduğunu, karısının 70 yaşında olduğunu onların 18 yaşında Mendi adında görenlerin ayrılamayacağı bir kızlarının olduğunu söyleyip bu soylu kızın kendisine eş olabileceğini belirtir.

Bunun üzerine Narik beylerini uyandırıp hemen yola koyulur. Asılınur'u bulup evlerine misafir olurlar. Üç gün kalmalarına rağmen Mendi'yi görememişlerdir. Narik beylerinden gidip kızı görmelerini ister. Beylerinden biri kızın bulunduğu otağın örtüsünü kaldırıp kıza bakar; ama bunu gören Asılınur onların misafir değil düşman olduğunu söyleyip kızar ve alıp başını gider. Karısı da peşinden ilerler. Mendi anne babasının arkasından gidip onları geri gelme konusunda ikna eder. Geri döndüklerinde Narik onlara beş tane eşinin olduğunu; ama çocuğunun olmadığını, Mendi'nin kendisine eş olup olamayacağını sorar. Mendi iki kızın başlığı kadar başlık verirse razı olacağını belirtir. Narik; Mendi'ye, annesine, babasına ve kendisine üç tane yorga at vereceğini, istediği bir kızla babasını evlendireceğini, o kıza verdiği mal kadar babasına da vereceğini söyler.

Narik, kırk beyi, Mendi ve Mendi'nin anne babası yola çıkıp Kazan şehrine varırlar. Mendi babasına iyi bakacağına inandığı bir kız ile babasını Kazan şehrinde evlendirir.

Mendi çok güzeldir. Beylerin ise niyeti kötüdür. Beyler bir gün Narik'i Kalmuk iline gönderip bir daha gelmemesini sağlamayı düşünürler. Narik yola çıkmak üzereyken Mendi koşup yanına gelir. Kocasına, giderse çok yaşlı olduğu için bir daha geri dönemeyeceğini, çobanların dahi kendisine göz diktiğini, hatta vücudundaki morlukları kendisine göz diken kişilerin oluşturduğunu söyler. Tüm bu tehlikelerden dolayı kendisini bir Nogay'la evlendirip öyle gitmesini ister. Bu isteği uygun görmeyen Narik'i, yola çıkmaması için Mendi ikna etmiştir. Gerçekten de karısının söylediklerinin doğru olduğunu görür. Çünkü Mendi'nin tüm bedeni morartılmıştır. Bunu yapan da Mendi'ye göz diken ve bunun için de gizlice otağa yaklaşıp Mendi'nin yattığı yerden vücuduna zarar veren kişilerdir. Bunun üzerine Narik uşağı Telşora'yı Ali Bey'i çağırması için gönderir. Narik, Ali Bey gelir gelmez her türlü kötülüğün ondan kaynaklandığını söyleyerek Ali Bey'in başını keser.

Narik bu olaydan sonra Telşora'dan dokuz nar(deve) ister. Bir saat içinde sekiz kanatlı otağını dokuz nara yükleyip beş karısını bırakıp yanına sadece Mendi ve Telşora'yı alarak Nogay ilinden ayrılır. At sırtında gide gide Kalmuk hanı Ögiz'in yurdunun kıyısına varırlar. Narik gençliğinde buraya yedi sefer düzenlemiş; ama alamamıştır. Bu yüzden Ögiz Han'la düşmanlıkları çoktur. Oraya giderse kendisini

öldüreceklerini bilmektedir. Narik Mendi'ye ne yapacakları konusunda akıl danıştığında Mendi de Narik'in Ögiz Han'dan ormanda bir alan istemesini; zira arkasından Nogaylar'ın kovaladığını burada biraz konaklamak istediklerini söylemesinin uygun olabileceğini söyler. Narik ile Ögiz Han birbirlerini sadece ismen tanıdıkları, hiç yüz yüze gelmedikleri için Narik Ögiz Han'la konuşmaya gider. Aldığı uygun cevap üzerine otağını ormana kurmuştur. Kalmuk çobanları ormanda onları görür. Ögiz Han'a gidip ormanda doksanına yaklaşmış bir ihtiyarın yanında çirkin bir uşağın olduğunu, güzel karısının ihtiyara yakışmadığını, kadının tam hana layık olduğunu anlatırlar.

Bunun üzerine Ögiz Han Narik'i çağırır. Kendisinin bir düşmanı olduğunu, altı bin askerle Narik'i oraya göndereceğini söyler. Çaresiz sefere çıkmaya mecbur olan Narik Mendi'ye haber vermek için geldiğinde Mendi kendisine rahat vermeyeceklerini, bu yüzden gitmemesinin uygun olacağını söylese de Narik korktuğunu düşünmemeleri için yola çıkacağını anlatır. Dokuz aylık mesafedeki düşmanı yenip ömrü yeterse 18 ay sonra geri geleceğini belirtir.

Narik yola çıkar çıkmaz Ögiz Han Mendi'yi getirmeleri için adamlarını gönderir. Mendi gitmemek için, Telşora da Mendi'yi vermemek için dirense de nafi değildir. Mendi'yi Ögiz Han'ın sarayına götürürler. Önüne güzel yemekler ve ipek giyecekler koyarlar. Mendi hiç birine dönüp bakmaz. Ögiz Han gece yarısı on adamı ile Mendi'nin yanına gelir. Adamlardan biri Mendi'ye Ögiz Han'ı kabul ederse hayatını eğlence ve bollukla geçireceğini, saraylarda oturacağını söyler. Mendi ise Narik Han'ın han soyundan geldiğini, dedelerinin Karadön, Jubanış, Begis, Tama ve Tana olduğunu, Ögiz Han'a eş olmaksızın ölmeyi tercih edeceğini belirtir.

O sırada Narik Han da askerleri salıverip kendisi Ögiz Han'ın sarayına gelmiştir; amacı Ögiz Han'ın Mendi'ye kendisinin yokluğunda ne yapacağını görmektir; zira o da eşine bir kötülük yapılmasından şüphelenmiştir. Mendi'nin cevabını duyunca içeri girip Ögiz Han'ın başını keser. Mendi ile ata binip oradan uzaklaşırlar. Telşora da o sırada Allah'a yardım etmesi için dua etmektedir. Narik Han ile Mendi gelince otağı toplayıp yola koyulurlar. Mendi hamiledir. Yolda doğum sancıları tutar. Narik Mendi'yi Telşora'ya emanet edip önden gitmeye karar verir. Zira yolu şaşırıp Kalmuklar'la karşılaşabileceklerini düşünmektedir. Atının izlerini takip ederek ardından gelmeleri için Telşora'yı tembihler.

Susuz çöle geldiklerinde Narik onlardan ayrılır. Sancısı artan Mendi attan inip yürürken küheylana yaslanır. Küheylanın dizleri çöküverdi. O yüzden bu dağa "Aygın Büküldü" adı verilmiştir. Çölde Mendi bir oğlan doğurur. Adını Şora koyarlar.

Elini yüzünü yıkamak isteyen Mendi çölde su bulamaz; ama tekmeleyerek ağlayan Şora'nın ökçesiyle tekme attığı yerden iki pınar akmaya başlar. Mendi elini yüzünü yıkar, eskiden "Çölday" denen bu yere "İkiz Pınar" denmeye başlamıştır.

Mendi ve Telşora atın izlerini takip edip ilerlerken Narik'in kara küheylanını görürler. Mendi Telşora'yı müjdeciler olarak gönderir. Müjde olarak da Telşora'ya azatlığını istemesini söyler. Telşora müjdeli haberi Narik'e verir. Eşini kutlayan Narik oğlunu bağrına basar. Ayrılmak zorunda kaldığı Nogay iline tekrar yerleşir.

Şora üç yaşına gelir. Bir gün otlayan koyunlar rast gele dağılmaya başlar. Babası onu koyunların arkasından yollar. Atına binen Şora, yolda kalabalık bir grupla karşılaşır. Önce babasına haber vermeyi düşündüyse de gidip kendisi onların kim olduklarını öğrenmek ister. Kalabalık grubun yiğidi, kendisinin Nogay yiğidi olduğunu, adının ise Kulınşak olduğunu söyler. Şora da kendisini tanıtır. Ganimetlerle seferden dönen Kulınşak Şora'ya ganimetlerden pay almasını ve bu nedenle babasına övünmesini söylediye de Şora Kulınşak'ın küheylanını ister. Kulınşak onu veremeyeceğini; ancak ana babası aynı olan diğer atını vermeyi söz verir. Şora eve döndüğünde onları babasına anlatmaz.

Kulınşak yurduna geldiğinde atının kardeşini Şora'ya gönderir. Narik gelen atın neyi nesi olduğunu Şora'dan öğrenir. O zaman Narik sandıktan bir kürk çıkarıp Kulınşak'a gönderir ve oğluyla ahirete kadar dost olmalarını söyler.

Şora altı yaşına geldiğinde tüm Nogay halkı Narik'in bir oğlu olduğunu biliyordu. Narik Şora'yı Nogaylar'dan bir kızla nişanlamıştı. Şora altı yaşına gelmesine rağmen keçi gütmektedir. O zaman

ağabeyi Telşora bu işin kendisinin işi olduğunu, ona han soyundan gelen biri gibi davranması gerektiğini söyler. Bunun üzerine Şora eve gidip bıçak almış, kırk oğlağı sürüp vadinin kenarına getirmiştir. Oğlakları kesip üstü başı kan içinde eve dönmüştür. Telşora kesilen oğlakları eve taşır. Akşam olunca keçiler bağırmağa başlarlar. Ertesi gün sağma vakti geldiğinde bir gün öncesi gibi bağırışmamışlardır. Dördüncü günün sonunda hiçbir keçi bağırılmamaktadır. Şora bu olaydan kendine bir ders çıkarır. İlk gün ağlanırmış, ikinci gün yavruların Allah'a emanet ettiği söylenmeye başlanırmış, üçüncü gün ise Allah bilir deyip yemek yiyip oturulmuş. (Demek ki her acıya bir şekilde katlanılmaktadır.)

Bu olaydan sonra Şora babası Narik Han'ın ak zırhını giyip, silahını kuşanıp Kazan'a doğru yola çıkar. Babası Kazan'dan ayrılınca han olarak başa Adilşe Han geçmiştir. Ama burayı da Ögiz Han'ın oğlu Mendihan üç bin askeriyle işgal etmiştir. Mendihan Şora'nın geldiği haberini alınca kırk adamıyla beklemeye koyulur. İki karşılaşıncı aralarında mücadele başlar. Mendihan'ın attığı ok Şora'ya işlemez. Şora okla Mendihan'ı öldürür. Mendihan'ın yanındaki kırk askeri kaçır. Şora kaçanların hiçbirini kovalamaz, mallara da dönüp bakmaz. Asıl amacı Adilşe Han'ın kızı Hancan'ı almaktır. Şora Adilşe Han'a kızını vermezse saldıracağına dair haber gönderir. Bunun üzerine Adilşe Han Nogay'ın kırk yiğidine Kazan'da kalan Kalmuklar'dan kendisini kim kurtarırsa kızını ona vereceğinin haberini gönderir. Başlangıçta hiçbiri gelmez. Ama Şora'nın Mendihan'ı öldürdüğünü duyan kırk yiğit Hancan ile evlenebilmek için kalan Kalmuklar'a saldırırlar. Kalanları öldürüp kırkı birden Hancan'ı istemek için Adilşe Han'ın yanına gelirler. Ne cevap vereceğini bilemeyen Adilşe Han kızına haber gönderir. (Geleneğe göre belli bir yaşa gelince baba ve kız görüşmezler. Farklı otağlarda oturmaya başlarlar.) Kızına Kalmuklar'ı asıl dağıtanın kim olduğunu sorar. Hancan da kenarda yalnız duran, nara atınca ağzından ateş çıkan bir gencin Kalmuklar'ı dağıttığını söyler. Adilşe Han o yiğidin yanına gider. Ona kim olduğunu sorar. Şora kendini tanıtır. Babasının ardından gelen Hancan, Şora'ya kendisiyle evlenmesi ve babasının tahtına oturması teklifinde bulunur. O zaman Şora babasının izni olmadan evlenemeyeceğini söyler. Onlara asıl düşmanın Ögiz Han'ın oğlu Mendihan'ın olduğunu, onların illeri üzerine sefer düzenledikten sonra babası izin verirse Hancan ile evlenip Kazan'a han olabileceğini anlatır.

Bu sırada Kazan'ın kırk yiğidi Ali Bey'i öldürüp Kazan'dan kaçan Narik Han'ın soyunun geri geldiğini düşünüp Şora'yı öldürme kararı almışlardır. Böylece Hancan'ı da kendilerinden biri alabilecektir. Bunu öğrenen Şora kendileriyle savaşmaya hazır olduğunu, haykırdığında ağzından kızıl yeşil ateş çıktığını söylediğinde kırk yiğit korkup kaçarlar.

Kalmuklar'dan öcünü almak için yola çıkan Şora, Kulınşak ile yolda karşılaşır. Zira Kulınşak da Şora'nın Kazan'a gittiğini duymuş ve Kalmuklar'a karşı Şora'yla birlikte savaşmak için yardıma gelmekteymiş. Şora Kazan ilinde olanları, kırk yiğidin asıl amacının kendisini öldürmek olduğunu Kulınşak'a anlatır.

Kulınşak Şora'yla Mendi Han'ın yurduna gidip savaşmaya karar vermiştir. İki yiğit bin kişiyle yedi gün boyunca savaşır Kalmuk elini ele geçirirler.

Şora

Kalmuk'un Aktaş adlı hanı Şora'nın Taspaker adlı atını getirmeleri için adamlarını gönderir. Narik atı adamlara vermez; ama at dışarıdaki gürültülerden ürkünce ahırın kapısını kırıp dışarı kaçar. Bunu fırsat bilen adamlar Taspaker'i yakalayıp götürürler. Narik yaşlı olduğu için arkalarından gidemez, üstelik oğlu Şora'nın da olup bitenden haberi yoktur. Narik oğluna atı hemen bulup getirmesini aksi takdirde hakkını helal etmeyeceğini söyler. Şora, altmış adamı ve atını Balbulak suyunun orada yakalar ve adamları ellerinden bağlayıp yurduna getirir. Narik oğlundan ganimet olarak adamları kendisine vermesini ister. Şora babasına adamları verir. Ama Narik adamları salıverir. Narik onlarla Kalmuk hanı Aktaş'a haber gönderir. Şora'nın sekiz gün içinde Aktaş'a saldıracağını söyler.

Şora babasına adamları salıvermenin doğru olmadığını söylese de Narik bu durumun kendi lehlerine olacağını anlatır. Oğluna Nogaylar'ın fakirlerine haber vermesini, sekiz gün içinde Aktaş Han'ın yurduna varmalarını, terkedilmiş olarak bulacakları Kalmuk ilindeki ganimetleri almalarını söyler.

Narik haklı çıkmıştır. Aktaş'ın adamları korka korka yurtlarına varınca olup biteni Aktaş Han'a anlatırlar. Yurdu terk edip kaçmanın doğru olacağını; zira Şora'nın sekiz gün içinde gelip yurdu talan ettikten sonra kendilerini de öldüreceğini Aktaş'a anlatırlar. Aktaş da korkar ve malların değerlilerini alıp yurdu boşaltır.

Sekiz gün sonra Şora terkedilmiş Kalmuk eline varır. Malları alıp yoksullar arasında pay edip yurduna döner. Ama onun asıl niyeti Aktaş Han'ı bulup öldürmektir. Arkadaşı Kulınşak'ın kendisiyle geleceğini düşünür. Durumu arkadaşıyla paylaşır iki yiğit yola düşerler. İki ay sonra Aktaş Han'ın yurdunu bulurlar.

Kulınşak ve Şora Kalmuklar'ın yurdunun yakınlarındaki tepeye varınca Kulınşak Şora'ya kendisini burada beklemesini; zira kendisinin Kalmuklar'ın gücünü öğrenip geleceğini söyler. Kulınşak Kalmuklar'a Nogay'ın geldiği haberini verince Aktaş Han iki bin kişilik bir kuvvet hazırlar.

İki taraf hazırlıklarını tamamlayıp karşı karşıya gelirler. İki taraf da kendini tanıttıktan sonra kanlı bir savaş başlar. Bir gün bir geceden sonra Kulınşak Aktaş Han'ın başını keser. Bin kişiyi talan eden Nogay yiğitleri diğer bin kişinin de kaçmasına müsaade etmeyip onların da haklarından gelirler. Kalan askerleri ve ganimetleri alıp iki yiğit yurda dönerler.

Babası Narik oğlunun ve Kulınşak'ın gazalarını kutladıktan sonra anası Mendi güzel oğluna Kazan hanının kızı Hancan'dan bir mektup geldiğini, kendisine verdiği evlenme sözünü yerine getirmesi için beklediğini söylemiştir. Şora anne babasına evlenme sözünü bahadırlara inat verdiği; ama izinleri olursa arkadan ganimetlerle gelmekte olan Kulınşak ile Kazan'a gidip orada Hancan ile evleneceğini söyler.

Kulınşak bir hafta sonra gelmiştir, ganimetleri fakirler arasında pay ettikten on gün sonra Kulınşak ile Şora Kazan'a giderler. Adilşe Han yiğitlerin gelme sebeplerini öğrendikten sonra düğün hazırlıklarına başlar.

Düğünden sonra yola çıkacakları sırada Adilşe Han Şora'ya Kazan'da han olarak kalmasını ne de olsa Narik Han'ın kendisinden önce Kazan şehrinin hanı olduğunu söyler; ama Şora bunu kabul etmez. Kendisini de bir oğlu olarak görmesini söyleyip yola çıkarlar. Adilşe Han kızına o güne kadar verilmemiş çeyizler verir.

Kulınşak göç alayından önce kendi köyüne varır. Niyeti hazırlık yaptırıp Şora ve eşini köyünde misafir etmektir. Göç alayı Kulınşak'ın köyüne varınca Hancan kırk develik çeyizi Kulınşak'a ganimet olarak vermek ister. Şora da ısrar eder; ama Kulınşak kabul etmez.

Birkaç gün köyde kaldıktan sonra göç alayı Narik Han'ın yurduna doğru yola çıkar. Gelinin gelmekte olduğunu haberini Narik'e Kulınşak verir.

Narik Han düğün hazırlıklarını başlatır. Üç gün düğün yapılır. Narik Han Kulınşak düğünden sonra köyüne gitmek üzereyken ganimetlerden alması için ısrar ettiyse de Kulınşak yine kabul etmez. Vedalaşır ayrılır. Şora bir ay sonra kendi illerine gelmesi için Kulınşak'ı davet eder. Narik büyüğünün ayağına Şora'nın gitmesinin daha doğru olacağını söyler.

Bir süre sonra Şora Kalmuk iline sefere çıkmak için yola çıkmıştır. Dostu Kulınşak'ın köyünde sekiz gün dinlendikten sonra iki batır Kalmuklar'a doğru ilerlerler. Kalmuklar da Nogay ilini ele geçirmek için yola düşmüşlerdir. Kalmuk iline yarım günlük mesafe kala iki yiğit iki bin kişilik orduyla karşılaşır. Kendilerini tanıtır birbirlerine meydan okuyan iki taraf arasında büyük bir savaş başlar. Kalmuklar takviye güç istedilerse de iki Nogay yiğidiyle baş edemezler. Yirmi günlük savaştan sonra Nogaylar ganimetleri ve askerleri önlerine katıp yurtlarına varırlar.

İki yıl yurtlarında kaldıktan sonra iki Nogay yiğidi yine Kalmuklar üzerine sefere çıkarlar. Kulınşak yolda giderlerken Şora'ya atından inmesini ve biraz dinlenmelerinin uygun olacağını söyler. Şora da kendisini koruyan koruyucu ervahının olduğunu söyler. (Bundan dolayı onun dinlenmeye ihtiyacı yoktur.) Kulınşak ervahı görmek istediğini belirtir. Şora ise Kulınşak ervahı görürse kendisinin Kulınşak'tan önce öleceğini arkadaşına anlatmaya çalışır. Kulınşak ise canlı olan hiçbir şeyden korkmayacağını söyler. Bunun üzerine Şora, Kulınşak'a sağ tarafından bir ejderha çıkacağını, Kulınşak'ı

yutmak isteyeceğini; ama elini sallar veya silah çıkarırsa Şora kendisinin kaybolacağını söyler. Kulıñşak canlı olandan korkmayacağını söyleyip otururken ıslıkla birlikte bir ejderha belirir. Ağzını açıp Kulıñşak'ı yutmak için hazırlanırken Kulıñşak kılıcını çıkarır ve ejderhaya vurmaya ister; ama ejderha kaybolmuştur. Kulıñşak arkasına dönüp Şora'yı arar; ama yer yarılmış Şora'yı yutmuştur. Eğer Kulıñşak kılıcını sallamasa Şora'yı da yer yutmayacaktır.

Kulıñşak üzüntüsünden Kalmuk üzerine sefere devam edemez, köyüne geri döner. Utancından ve üzüntüsünden Şora'nın ailesine kendisi haber veremez. Görüp geçirmiş bir ihtiyarı haberci olarak gönderir. İhtiyar uygun bir dille Şora'nın Allah'ın rahmetine kavuştuğunu anlatır.

Hancan olup biteni öğrenmek için Kulıñşak'ın köyüne gider. Kulıñşak yerinden kıpırdayabilecek durumda değildir. Hancan Kulıñşak'a bir hafta sonra otağlarına gelmesini söyler. Bir hafta sonra Kulıñşak Şora'nın kılıcını ve silah takımını getirir. Hancan kullanacak biri olmadığı için hepsini yakar. Atı Taspaker'i de keser ve Şora'nın aşını verir.

Üçüncü Bölüm

Belli Başlı Kahramanlar Hakkında Destanlar

Kıdırbay Oğlu Kobılandı

Doksan kollu Nogay'da on iki buçuk han saltanat sürmüştür. On iki buçuk hanın saltanat döneminde Akşahan adlı bir han yaşamış. Akşahan döneminde de Kıdırbay adında 80 yaşında zengin bir adam yaşamış. Kıdırbay'ın çoluğu çocuğu yokmuş. Kıdırbay davet edildiği toya giderken iki erkek deveye büyük yayıklar yükleyip iki de kısrağı alıp öyle gidermiş. Toyda da iki kısrağı kesip dört büyük yayık kırmızı ikram edermiş.

Bir gün Akşahan beylerini toplayıp meşveret etmiş. Kıdırbay'ı öldürüp mallarına sahip olmak istediğini açıklamış. Beylerle birlikte yalandan bir toy düzenleyip Kıdırbay'ı davet edip orada öldürmeyi planlamışlar. Meşverete katılanlardan biri de Kıdırbay'ın yedi göbek öteden akrabalığı olan biriymiş. Çok yoksul olan bu kişi Kıdırbay'dan sütünü sağıp azık edebileceği bir keçi istediğinde Kıdırbay ona bir tas süt dahi vermezmiş. Daveti alan Kıdırbay yola çıkmak üzereyken meşverete katılan yakını Kıdırbay'ı uyarılmış. Durumu öğrenen Kıdırbay çok üzülmüş ve ağlayarak evine dönmüş. Olanları karısına anlatmış ve oralardan ayrılma kararı almış. Demir ayakkabı ve sopa yaptırıp yola koyulmuş. Duruma karısı çok üzülmüş. Sağ salım geri dönerse diye adaklar adamıştır.

Bu olaydan sonra Akşahan ile düşman olan Kıdırbay yetmiş gün yol gider. Gördüğü mezarlardan birinin yanına uzanıp Allah'a yardım etmesi ve kendisine bir çocuk vermesi için dua eder. Oracıkta uyuyakalan Kıdırbay rüyasında aksakallı bir dede görür. Ona Allah'ın dualarını kabul ettiğini, yurda varınca bir kız bir de erkek çocuğunun olacağını, adlarını Nogay halkının vereceğini söyler. Kıdırbay uyanıp etrafına bakınca kimseyi göremez, hemen yurduna doğru yola çıkar. Karısı ise o gittikten sonra yüksekçe bir merdiven yaptırmış kocasının gelip gelmediğini gözlemekteymiş. O gün kocasının uzaktan karartısını görür. Merdivenden inen Akaruv Kıdırbay'a doğru yönelir. Kıdırbay karısına olup biteni anlatır.

Günlerden bir gün kadın aş erer. Kıdırbay güçlü bir hayvanı kesse de kadının aş ermesi geçmez. Yerden bir yılan yakalayan kadın yılanın başını kopartıp ağzına attığında aş ermesi geçer. Bir süre sonra doğum sancıları başlar. On beş gün geçmesine rağmen kadın doğuramamıştır. Kıdırbay çok üzgün halde iken ata binip uzaklaşmak ister. Bu arada Nogaylar'dan fakir bir kadın hanımın doğurup doğuramadığını merak edip Kıdırbay'ın evine gelir. Hanımın etrafındaki ebeler uyuyup kaldıkları için Akaruv kendi başına doğurur. Kadın, Akaruv'un eteğinin altında biri kız, biri de erkek iki çocuk bulur. Göbek bağlarını kesip kürkün içine sarar ve Kıdırbay'a haber verir. Kıdırbay kırk günlük bir eğlence düzenler. Adını kim koyacak diye de sormaz. Çobanlar toy için gelirken yolda onları görenlere

Kıdırbay'ın Kobılandı adında bir oğluyla Hansuluv adında bir kızının olduğunu söylerler. Böylece oğlanın adı Kobılandı, kızın adı da Hansuluv olarak konmuştur.

Kobılandı 4 yaşına geldiğinde babası onu Bek adında bir uşağın yanına verir. Bek elli yaşlarında akli başında bir ihtiyardır. Babası Kobılandı'ya ağabeyi Bek ile gidip yılmayı dolaşmasını, yılmadan kendisine bir at seçmesini ister. Kobılandı atların arasında dolaşırken yolda bağrışmalar duyar ve babasına bunun ne olduğunu sorar. Ama babası küçük olduğu için ona tatmin edici bir cevap vermez ve bir gün hayatta olursa oraya gidebileceklerini söyler. Bu cevap Kobılandı'yı tatmin etmemiş olmalı ki bir sabah erkenden kalkmış, yayını kuşanmış, kendi eğittiği atına binip yola çıkmıştır. Kıdırbay uyanıp da oğlunun evde olmadığını, tayının ve yayının yerinden alındığını görünce Bek'i arkasından gönderir.

Bek onu bulduğunda Kobılandı Tavıp Han'ın karşısına gelmiştir bile. Tavıp Han Kobılandı'yı görünce kızıyla evlenecek doğru insanın geldiğini düşünür. Kobılandı'nın atının sağlam bir at olmadığını fark eder. Tavıp Han Kobılandı'nın gücünü denemek için karşısındaki kara taşı vurmasını söyler. Kobılandı yayını çektiğinde kara taş ortasından ikiye bölünür. Tüm bunların üzerine Tavıp Han ileride duran otağı Kobılandı'ya verir.

Kobılandı atından inmek üzereyken Bek Tavıp Handan izin isteyip Kobılandı ile görüşmek için otağa girer. Ona babasının kendisi çağırıldığını söyleyince Kobılandı 22 gün içinde geleceğini belirtir. Tavıp Han 18 yaşındaki kızını Kobılandı'ya verir.

90 deve, 90 köle, 90 cariye ile Kurtka Kıdırbay'ın otağına gelin gelmiştir. Kıdırbay bu düğünden pek memnun olmamıştır. Ancak karısı Akaruv Kıdırbay'ı ikna etmiştir. Kıdırbay'a gelinleri yüz görümlüğü için ne isterse vermesini söyler. Buna rağmen Kıdırbay Kurtka'nın istediği tayı vermez. Bunun üzerine Hansuluv babasından Kurtka için tayı ister. Kıdırbay tayı verir. Kıdırbay, o tayın benekli bir yavrusunun olacağını, o doru ata binince ağabeyinin bir yıl boyunca gelmeyeceğini, bunları bildiği için tayı vermek istemediğini kızına anlatır.

Kurtka tay ile ilgilenmeleri için iki köle görevlendirir. Onlara ipekten bir yorgan verir. At doğurduğunda tayın ayakları yere basmadan bu yorgana tayı sarmalarını emreder. Ama köleler at doğuracağı sırada uyuyakalırlar. Tayın bir ayağı yere değer. Köleler tayı yorgana sarıp Kurtka'ya getirirler. Kurtka tayın ayağındaki toprağı görünce kölelere onları öldüreceğini söyler. Köleler de Kurtka'dan kurtulmak için Kurtka'yı Kobılandı'ya şikayet ederler. Onu bir erkekle yakaladıklarını söyleyip hanımlarına iftira atarlar. Deliye dönen Kobılandı Kurtka'yı kırbaçlar. Kurtka olup biteni kocasına anlatır. Tayın ayağını gören Kobılandı karısına inanır. İki köleyi cezalandırır.

Kurtka tayla özel olarak ilgilenip tayı saraydan dışarı çıkarmamaktadır. Kobılandı'nın etrafındaki adamlar "Kurtka tayı özel biri için besliyor da onun için mi dışarı çıkarmıyor?" diye dedikoduya başlamışlardır. Duydukları üzerine Kobılandı taya binmek için eve gelir. Bindiği gibi tay onu deryadan aşırıp Dört Göl'ün ortasına götürür. Daha sonra da otağın yanına hızla dönüp gelir. Bunun üzerine Kurtka kocasına tayın kendisini Dört Göl'e götürdüğünü sonra da getirip bıraktığını söyleyince Kobılandı çok şaşırır. Zira evden bu olup bitenleri karısı nasıl bilmektedir? Kurtka bu küheylanı Kobılandı için beslediğini, beş yaşına gelene dek de kendisinin besleyeceğini kocasına anlatır.

Kobılandı'nın kırk arkadaşından biri Akşahan'a gider, bu küheylandan bahseder. Atı elde etmek isteyen Akşahan yalandan bir toy düzenler. Toyda at yarışı yapmayı planlar. Kendi atını yarışa hazırlayacak olan Akşahan Kobılandı'ya yarıştan bahsetmeyip atının hazırlıksız olarak yarışa katılmasını sağlayacak, Kobılandı'nın atı da bu sayede ölecektir. Hatta atı Kobılandı'dan başkasının binmesi de engellenecek, attan düşen Kobılandı da zarar görecektir.

Kurtka, Akşahanın Kobılandı'ya eskiden beri düşman olduğunu bildiği için Biybiycan adında bir kadına mal mülk vererek Akşahan'ın düşmanlıklarını gizlice öğrenmesi için görevlendirir. Dilenci kılığında dolaşan kadın her şeyi öğrenir Kurtka'ya anlatır.

Kurtka küheylanı yarışa hazırlamaya başlar. Yarışa üç gün kala kırk arkadaşı Kobılandı'ya yarışa katılıp katılmayacağını sorarlar. Kobılandı karısının atı vermeyeceğini söyleyince arkadaşları Kobılandı'yı karısının tayı başkası için beslediğini söyleyip kıskırtırlar. Öfkeyle eve gelen Kobılandı'ya Kurtka Akşahan'ın tüm planını anlatıp onu uyarır.

Yarış günü Kobılandı atına bir Nogay çocuğunun binmesini istediye de kimse gönüllü olmamıştır. Koşabay adında öksüz yetim çocuk ata binmeye gönüllü olur ve küheylan yarışı kazanır.

Koşabay ile Kobılandı memlekete doğru yola çıkarlar. Varınca Kobılandı Koşabay için uygun bir eş seçmesi için karısını görevlendirir ve Koşabay'ı evlendirir.

Bir süre sonra Kobılandı Kalmuk hanı Alşagır üzerine sefere çıkmaya karar verir. Alşagır Jiyrenkopa denilen bölgede Besoba denen tepeyi mesken edinmiştir. Jiyrenkopa'yı gören Kobılandı halkını buraya göçürür. Birileri gelip yerleşmesin diye Alşagır burayı uzaktan gözlermiş. Kobılandı'nın buraya yerleştiğini gören Alşagır harekete geçer; ama Kobılandı da karşı hücumla geçer. Alşagır Kobılandı'ya bir hile tasarlar, ikisinin de aynı yeri mesken edindiğini, bu yüzden ölünceye kadar dost kalmayı teklif eder.

Kobılandı dostluk teklifine inanır. Kurnaz Alşagır kırk günlük mesafedeki düşmanını yenemediğini söyleyip Kobılandı'dan yardım ister. Buna inanan Kobılandı kırk arkadaşıyla yola çıkar. Kobılandı o kadar hızlı gitmiştir ki arkadaşları ona yetişemezler. Yolda Kobılandı'nın o kadar çok uykusu gelir ki bir yerde altı gün uyuyakalır. Uyanan Kobılandı dağa tırmanırken Baykaska adında yiğidi görür; bu, aradığı elin yiğitlerindedir. Kendilerini tanıttıktan sonra Baykaska ok atmış; ama ok Kobılandı'ya işlememiştir. Kobılandı ise yiğidi tek hamlede yere indiriverir. Yardıma gelen elli kişiyle de baş etmeyi başarır. Orada olanlardan korkan bir çocuğun yardımıyla Kalmuk hanı Kozgalmas'ın yurduna varıp yedi günde burayı ele geçirir. Geride kalan kırk arkadaşı Kobılandı'ya ancak yetişebilmişlerdir.

Kobılandı dinlenmek için yattığında bir rüya görür. Rüyasında anne babası, kız kardeşi ve eşi kötü durumdadır. Rüyasını arkadaşlarına anlattığında onlar kötüye yormamasını söylerler; ama gene de Kobılandı'nın içi rahat etmez.

Seksen günlük mesafeyi sekiz günde alıp yurduna varır. Kalmuk Alşagır, Nogay halkını talan edip yetmiş günlük mesafeye kaçmıştır. Kobılandı karısının küheylan için çaktığı kazığı ve dibindeki mektubu bulur. Mektupta Alşagır'ın burayı talan ettiği Kırım'daki yiğitlere haber salıp kendilerini kurtarmaları yazılıdır.

Kobılandı yetmiş günlük mesafeyi yedi günde alır. Alşagır'ın yurduna varıp anasını koyun güderken bulur, kendini tanıtsa da anası onun oğlu olduğuna inanmaz; zira gelini Kurtka'yı Alşagır yanına alınca ağlamaktan gözleri kör olmuştur. Kobılandı annesine kendisinin oğlu olduğuna inandırınca yaşlı kadının gözleri açılır. Kadın Kalmuk'un gücünü oğluna anlatıp Kırım'ın kırk batırını yanına almasını öğütler.

Bu günlerde Alşagır'ın eşi bir rüya görmüştür. Rüyasında doğudan bir bozkurt gelip Kalmuk ilini talan etmektedir. Rüyasını, Kobılandı'nın gelip öcünü alacağı şeklinde yorumlayan kadın kocasını uyarır. Anlatılanları duyan Kurtka kocasının yolunu gözlemeye başlar. İlerden kocasının geldiğini görür. Kobılandı gelir gelmez Alşagır'ı öldürür. Kobılandı kardeşini birkaç gün aradıktan sonra onu kölelere hizmet ederken bulur. Köleler kızın elinden kımız içmek istemektedirler, ağabeyini gören Hansuluv kımızı kölelerin üzerine döküp ağabeyinin yanına kaçıverir. Kobılandı Alşagır'ın karısını cariye yapar, böylece intikamlarını da almıştır. Karısını, anasını ve kardeşini yanına alıp, onlara arabalar hazırlatıp Jiyren gölünün yanına yerleşirler. Biraz dinlendikten sonra Kalmuklar'dan intikam almak için sefere çıkmaya karar verir. Anası, karısı ve kardeşi onu kararından vazgeçirmek istedilerse de başarılı olamamışlardır. Kobılandı altmış günde döneceğinin sözünü verip Kostöre'nin yurduna doğru yola çıkar. Koşabay da peşinden gider.

Kostöre Nogay'ın geldiğini duyunca iki bin askerini hazır eder. Yanına yüz kişiyi alıp Kobılandı'yı beklemeye başlar. Kostöre ve Kobılandı karşılaştıklarında birbirlerine meydan okurlar. İlk oku Kostöre atacaktır. Lâkin attığı ok Kobılandı'nın zırhından geçmez. Kobılandı'nın attığı oklar Kostöre'nin başını koparır. İki yiğit kaçan Kalmuk askerlerinin üzerine saldırırlar. Askerlerden birkaçı Kalmuk eline haber verir. Onlar da hazırlanıp yola çıkarlar; ama çabaları nafi değildir. Kaçanların peşlerine düşüp Kalmuk elini viran ettikten sonra iki yiğit yurda geri dönerler. Bu Kobılandı'nın çıktığı son sefer olmuştur.

Asankaygı, Togan, Abat

Asan eskiden zengin biridir. Bir gün arkadaşlarıyla otururken arkadaşlarından biri bir deryanın olduğunu, o deryada insanoğlunun görmediği balıkların olduğunu söyler. Asan mirza dostuna o balıkları görmek istediğini söyleyince birlikte yola çıkarlar. Deryada bir grup insan balık tutmaktadır. İki ağ atarlar. Ağlardan birine düşeni Asan'a vereceklerini söylerler.

O zamanlarda da bir peri kızı ağabeylerinden kendisini bir insanoğluya evlendirmelerini istemekteymiş. Ağabeyleri de kardeşlerinin bu isteğini yerine getirmek için bir sandık yaptırıp kızı denize bırakmışlar. Balık avlayanların Asan için attıkları ağa işte bu sandık takılır. Balıkçılar sandığın içinde ne olduğunu bilmedikleri için balıkları alıp sandığı da Asan'a verirler.

Asan sandığı açtığı anda içinden güzel bir kız çıkar. Kız Asan'dan üç şey ister: İlki yatağa yattıklarında kendisine dokunmaması, ikincisi otağdan çıkıp gittikten sonra otağın örtüsünden gizlice dönüp içeriye bakmaması, üçüncüsü ise üç yıla kadar hiç konuşmayacağı bunu da kimseye anlatmamasıdır .

Asan tüm bu şartları kabul eder; ancak ahali dilsiz biriyle evlendiği için Asan ile dalga geçmektedir. Alay konusu olmaktan sıkılan Asan kızı konuşturmak için her yolu dener. Bu arada kızın yapmasını istemediği üç şeyi de yapar.

Asan bir gün otağına geldiğinde karısını kıyafetsiz bir şekilde tam uçmak üzereyken bulur. Eşi Asan'a sözünde durmadığı için kendisinin uçup gideceğini, karnındaki beş aylık çocuğu da Mısır'da doğuracağını, çocuğu oradan alabileceğini söyleyip yok olur.

Asan eşini kaybetmenin acısıyla yedi yıl dolaşmış. Kaygılı olduğu için Asan Kaygı adını almış. Yeryüzünü dolaşmış Asan oğlunu bulmuş. Oğlunun adı Abat'mış.

Bir gün Adil Janibek Han Astrahan şehrinin inşaatı bitince halka ziyafet verir. Han Asanı da davet eder. Asan davete katılmaz. Bir süre sonra oğlunun sünnet düğünü olur han yine davet eder. Düğüne katılan Asan'a han ilk davetine niye katılmadığını sorunca Asan şehri inşa ederken kendisinin eziyet çekmediğini, eziyetini çekenlerin katılmasının daha doğru olacağını söyler. Han Asan'a Nogay ilinde kimin en iyi nişancı, kimin yüreğinin daha geniş, kimin yiğit olduğunu sorar. Asan hepsinde oğlu Abat'ın adını söyler .

Janibek Abat'ın nişancılığını, yüreğinin genişliğini, yiğitliğini denemeye kararlıdır. Janibek'in bir şahini vardır. Başka yabancı bir şahin hanın şahinin avlanmasına müsaade etmemektedir. Han da buna çare olarak Abat'a iyi nişancıysa yabancı şahini vurmasını söyler. Abat attığı okla şahinin kuyruğunu ikiye böler. Han onun iyi bir nişancı olmadığını söylediğinde ise Abat şahinin bedeninde iz bıraktığını, namusuna düşkünse bir daha gelmeyeceğini söyler. Han bu cevap karşısında ezilir. Abat böylece nişancılık testini geçmiştir.

Janibek Nogay yurdunun tüm erkeklerini çağırır, yenemediği bir düşmanın olduğunu, kimin bu düşman için sefere çıkacağını sorar. Hiç kimseden ses çıkmayınca Abat yanına Kırım'ın meşhur yiğitlerini alıp yola çıkacağını söyler.

Yanına Togan'ı, Aysa oğlu Ahmet'i, Bahadır Alav ile Er Samet'i, Kargaboylu'yu, Şıntas oğlu Törehan'ı, Akjonas oğlu Er Kenes'i Targın'ı, Kavi'yi ve kırk yiğidin tamamını alıp iki aylık mesafedeki Kalmuk iline varır. Onları gören biri Kalmuk hanına haber verir. Han olayın ciddiyetini yiğitler saldırınca fark eder. Yüz askerle han karşılıklarına dikilir. Teke tek dövüşte Abat hanı öldürür. Havazım Han öldükten sonra oğlu saldırıya geçmiştir. Ama Abat onun da başını keser. Er Abat , Er Togan, Aysa Oğlu Er Ahmet Kalmuklar'ı perişan ederler. Adil Janibek'in öcünü böylece alıp yurda geri dönerler. Janibek Han Abat'ın yiğitliğine de inanmıştır.

Abat babasıyla hasret giderir. Janibek Han Abat'ın dayanıklı ve sabırlı oluşunu denemek ister. Abat'ın evine bir köle gönderir. Ona Abat yıllık sürüsüne bakmak için evden çıktığında Abat'ın karısının yatağına girip yatmasını Abat onu görüp dövse dahi kalkmamasını söyler. Köle dediğini yapar. Abat geri döndüğünde köleyi karısının yatağında sarmaş dolaş yatarken görür. Abat kollarını birbirinden ayırır ve çıkar gider. Karısına da hiçbir şey söylemez.

Bu olaydan sonra Janibek Han Abat'ı çağırır. Asan oğlunun çağrıldığını duyunca oğluna Janibek dileğini sorarsa ondan Şat ve civarını istemesini; zira oranın fakir ve yoksul halkı için iyi ve verimli bir yer olduğunu, bu sayede Şingırlav'dan ayrılıp Nogay halkıyla ayrı bir yurt edinebileceklerini oğluna anlatır.

Abat Janibek'in yanına gidince han ona kendisini defalarca sınıdığını, hepsinde de yiğit olduğunu ispat ettiğini, bu yüzden ne isterse kendisine vereceğini söyler. Abat babasının isteği üzerine Şat civarını ister ve handan alır.

Yurduna vardığında olanları halkına anlatır. Karardan memnun olan halk iki gün sonra Şat'a varır ve adını da Jem olarak değiştirir.

Togan İle Abat'ın Tuvlak Han'a Gelişi

Birkaç yıl sonra Togan Batır Kalmuklar'dan intikam almak için Abat ile sefere çıkmaya karar verir. Durumu Asankaygı'ya anlatır. O da oğlunun sefere gitmesinin doğru olacağını söyler. İki yiğit yola çıkarlar.

İki buçuk ay sonra Kalmuk eline ulaşırlar. Yolda gördükleri ve Kalmuk olduğunu öğrendikleri adamlarla Tuvlak Han'a haber gönderirler. Han yanına yüz kişiyi alıp gelir. Kalmuklar da yiğittir. Zorlu bir mücadeleden sonra yüz kişinin seksenini öldürüp, kaçanların da peşinden gidip Kalmuk ilindeki ganimetleri alarak yurtlarına geri dönerler.

Kargaboylu , Kaztuvgan

Nogaylarla meşveretten dönen Kaztuvgan'ın taylaklarından (deve yavrusu) biri kaçar. Kaztuvgan hayvanın peşinden gittiği için ailesi ondan sekiz gündür haber alamaz. Kaztuvgan'ın sadece bir kızı vardır. Kız babasını aramaya tek başına gidemeyeceği için Kargaboylu'dan yardım ister. Kargaboylu, Nogaylar arasından kızı yardım etmesi için bir gönüllü arar; ama kimseden ses çıkmaz. Kendisi kızla birlikte gitmeyi düşünür; ama memleketini emanet edebileceği birisi yoktur. Zira o gidince Kalmuklar yurduna hemen saldırırlardı. Durumu kızı anlatır ve biraz daha beklemesini babasının yakında geleceğini söyler. Kız daha fazla bekleme taraftarı değildir. Babasının şaraynasını giyer, mızrağını alır, saçını toplayıp erkek kıyafetleri içinde yola düşer.

Yolda birinin kendisine doğru geldiğini görür. Gelen bir Kalmuk'tur. Kargaboylu ile Kaztuvgan'ın meşverete katıldığını, dolayısıyla memleketlerinden çıktıkları haberine karşı Kalmuk hanı için gözcülük etmektedir. Adam kızı yaklaşıp kim olduğunu sorunca kız kendini Kaztuvgan olarak tanıtır. Arkadan üç bin kişilik orduyla Kargaboylu'nun da geldiğini belirtir. Gözcüyle Kalmuklar'a haber gönderir. Giderken gözcüye mızrak saplamayı da ihmal etmez.

Haberi alan Kalmuklar sözde Kaztuvgan'ın karşısına dikilirler. Kız Kalmuk beyini teke tek dövüşe çağırır. Altı gün orduyla savaşıp kız ata ruhlarından yardım isteyip orduyu talan eder.

Kız ata binip tekrar yola koyulur. Bir ara yolda ümitsizliğe kapılsa da bir süre sonra babasını bulur. Baba kız hasret giderdikten sonra kız Nogaylardan kimsenin yanında gelmek istemediğini, yolda Kalmuklar'ı talan edişini babasına tek tek anlatır. Üç gün dinlendikten sonra birlikte yola koyulurlar.

Baba kız eve varırlar. Hasret giderip dinlendikten sonra Kaztuvgan göçen Nogaylar'a yetişmek için hazırlıkları başlatır.

Bir ayı aşkın süre sonra Nogaylar'ın yerleştiği Kazanşık adlı bölgeyi bulurlar. Kargaboylu buraya yerleşmiştir. O sırada Seren adlı Kalmuk da Kazanşık bölgesine ulaşmak için yola çıkmıştır. Kargaboylu'nun habercisi durumu Kargaboylu'ya bildirir. Kargaboylu dostu Kaztuvgan'dan yardım ister. Ama Kaztuvgan'ın karısı kocasının gitmesine razı olmaz. Zira zor durumlarında hiçbir Nogay onlara yardım etmemiştir. Yine de Kaztuvgan yola çıkar. Önde ilerleyen Nogaylar'ın göç alayına yetişmesi için karısını tembihler.

Bir süre sonra Kaztuvgan ve Kargaboylu yolda birleşirler. Kalmuk da yüz kişiyle onlara doğru ilerlemektedir. Bir süre sonra aralarında bir savaş başlar. Korkan Seren kaçmaya çalıştıysa da Kaztuvgan ona yetişip onun gırtlığını keser. Ganimetleri alıp Kalmuk askerlerini önlerine katan Kaztuvgan ve Kargaboylu yurtlarına dönerler.

Kökşe Batır

Kökşe Batır Şingirlav, Toriat denen dağı yurt edinmiştir. Onun oturduğu yerin yakınında Ormangali adında bir Kalmuk hanının da yurdu vardır. Bir gün bu Kalmuk hanı Kökşe Batır'a haber yollar, onu Süyretpe'ye savaşa çağırdığını, gelmezse Nogay yurduna saldıracağını belirtir. Kökşe Batır Nogay eline haber gönderir; ama hiç kimse yardıma gelmez. Bunun üzerine Kökşe Batır Sıpıra Jırav'a akıl danışır. O da Nogay yiğitlerinden Orak ile Mamay'a haber göndermesini, Kökşe'nin sekiz yaşından beri anasız babasız olduğunu öğrenince mutlaka yardıma geleceklerini söyler.

Kökşe Batır Mamay'a haber gönderip durumu bildirir. O da Orak'a ve Telagıs'a haber verir. Yanlarına Kırım'ın kırk batırını da alan yiğitler kırk üç kişi Kökşe Batır'ın yurduna gelirler.

Birlikte Süyretpe'ye varırlar. Önceden gönderilen haberle Aysa oğlu Ahmet, Bahadır Alav, Yiğit Amet, Şıntas oğlu Törehan da sekiz kişilik bölüğüyle yetişmiştir. Ormangali'nin oğlu Kökşe'yi teke tek dövüşe çağırır. Attığı okların hiçbiri Kökşe'ye ulaşmaz, Kökşe mızrağı saplayıp onu oracıkta öldürür. Ağabeyinin öldüğünü gören Jaynas kendini meydana atar. İki yiğit sekiz gün dövüşürler. Kökşe yorgunluktan ayaklarının bağı çözülen Jaynas'ın boğazını kesiverir.

İki oğlunun öldüğünü gören Ormangali güçlkle atına binip öne çıkar. Bu sefer Kökşe'nin yerini Orak almıştır. Ormangali'nin attığı oklar hedefe ulaşmayınca Orak ilk denemede hanı yere indirmeyi başarır.

Hanın öldüğünü gören Kalmuklar saldırıya geçerler. Sekiz bin Kalmuk'a karşı elli iki yiğit mücadele eder. Otuz iki günlük savaştan sonra altı bin Kalmuk askeri ölür. Kalanlar da yurtlarına kaçarlar; ama Nogay yiğitleri arkalarından gidip Kalmuk elini talan edip ganimetlerle yurtlarına geri dönerler.

Kökşe Oğlu Er Kosay

Kosay üç yaşındayken Kökşe ölmüştür. O dönemde Sarıbay adında zengin bir bey vardır. Sarıbay'ın altı oğlu, bir de Karabek adında kızı vardır. Kosay ve annesi bir gün Sarıbay'ın evine gittiklerinde Karabek Kosay'ın annesinin kolunun altına bir bohça sıkıştırır. Bohçada Kosay için hazırlanmış ipek elbiseler vardır. Bunun üzerine Kosay uşağı Semle-Selim'i kızı istemesi için gönderir. Ancak fakir diye Sarıbay kızını vermek istemez ve uşağı döver. Kosay uşağı ile Sarıbay'a haber gönderir. Henüz bu yaşta yavrusu ile bindiği atı kızı için Sarıbay'a verebileceğini; ama kızını yiğit birine vermek istiyorsa da kendisinin uygun olduğunu söylemesini ister. Sarıbay uşağı yine dövüp gönderince Kosay kızar.

Bu olaydan sonra Kosay atını hazırlar, annesine Üş Bökenbay adlı şehre sefere çıkacağını, şehrin üç aylık mesafede olduğunu, en erken altı ayda gelebileceğini söyler.

Birkaç ay sonra Kosay şehre ulaşır. Gizlice saraya girip hana kendisiyle savaşmak istediğini söyler. O günlerde Serek Han pek çok askerle Kızılbaş üzerine sefere çıkmış, yerine de Esen Han'ı bırakmıştır. Esen Han Kosay'ın meydan okumasına karşı üç yüz kişilik bir grupla Kosay'ın karşısına dikilir. Ama Kosay Kalmuklar'ı talan etmeyi başarır.

Kosay yiğitleri öldürdükten sonra hayvanları önüne katıp kalan askerleri de esir olarak alıp yurduna dönerken önüne Kalmuklar'dan yaşlı bir kadın çıkar. Kadın Kosay'dan hayvanlarını ister. Kosay da kadına toylarıyla birlikte otuz kısrak verir. Kendisi önden ilerler. Arkadan gelen esirlere, önlerine altı ak otağın çıkacağını, buradaki kısrakları çözüp getirmelerini, önlerine altı adam çıkarsa onları da dövmelerini ister. Yurduna gitmek için esirlerden önce ilerler. Bu ak otağ Sarıbay'ın otağıdır.

Kosay giderken tepenin başında Sarıbay oturmaktadır. Ona nereden geldiğini sorar. Kosay da, Er Kosay'ın seferine katıldığını Kosay'ın orada öldüğünü söyler. Sarıbay bu habere çok sevinmiştir; zira kızını istediğini, huzurunu kaçırdığını söyler. Sarıbay kimliğini bilmediği Kosay'ı kırmızı içmeye davet eder.

Kosay evine doğru giderken esirler de kısırakları çözmüşler, engel olmak isteyen altı adamı da dövmüşlerdir. Sarıbay o zaman az önceki adamın Kosay olduğunu anlar. Hayvanları istemeyi de gururuna yediremez. Durumu kızına anlatır. Kızı da babasına Kosay'ın otağının yanından geçerken "Kara yayığım kurudu, sarı çamçağım kurudu, aldığın yarin Karabek, o da susadı kurudu." demesini ister. Sarıbay kızının söylediklerini yapar. Bunu duyan Kosay Karabek'in tahmin ettiği gibi toylarıyla birlikte kırk kısırağı başlık olarak gönderir.

Bir gün Kosay, uyurken atının yeri tekmelemesiyle uyanır. Atına ne olduğunu sorar. Atı da Kalmuklar'ın başına bela olacağını, bir an önce sefere çıkmasının doğru olacağını söyler.

Kosay hazırlıklarını tamamlayıp sefere çıkacağı sırada dokuz kişi daha ganimet için peşine takılır. On kişi yola çıkarlar. Yolda bin kişilik bir grupla karşılaşır. Bu Kalmuk ordusu Kosay'a, Kosay'ın yurdunun nerede olduğunu sorunca aralarında büyük bir savaş başlar. Kosay'ın yanındaki dokuz kişi ölür. Kalmuklar'ı talan eden Kosay kenarda duran bir Kalmuk'un yanına giderken gafil avlanır. Kalmuk atının üzerindeki Kosay'ı mızrağının ucuna takıverir. Ama bu Kalmuk'un amacı Kosay'ı öldürmek değil dost olmaktır. Zira Kosay bir sefer sonrasında yaşlı bir kadına otuz kısırak vermiştir. İşte bu Kalmuk o kadının oğludur. Savaşa gelmeden önce Kosay'ı öldürmeyeceğine dair anasına söz vermiştir. İki yiğit dost olmuşlar ve memleketlerine doğru yola çıkmışlar.

Memleketine varmak üzereyken Kalmuklar'ın yurduna saldırdığı haberini alan Kosay Sümbetemir denen bir aylık mesafedeki Kalmuk eline sefere çıkar. Elli kişilik gözcü grubuyla karşılaşan Kosay kendini tanıtır. Aralarındaki mücadele sonucunda Kosay otuz kişiyi öldürür. Kalanlar yurtlarına haber verirler. Han bin kişilik bir orduyla Kosay'ın karşısına çıkar. Ama Kosay onları da talan ettikten sonra Kalmuk eline gidip esir düşen anasını bulur. Kalmuklar'ı esir alıp üç aylık mesafedeki yurduna anasıyla birlikte döner.

Kosay yurduna vardığında Sarıbay'ın otağına uğrar. Sarıbay Kosay'ı gene tanıyamaz. Sarıbay Kosay'a nereden geldiğini sorar. Kosay da seferden geldiğini seferde Kosay'ın öldüğünü söyleyince Sarıbay bir daha onun gibi yiğit bir damat bulamayacağını söyleyip ağlayarak evine gider ve kızına Kosay'ın öldüğünü söyler. Kızı da onun Kosay olduğunu söyleyince sevinir.

Kosay herkesi yurduna yerleştirdikten sonra nişanlısı Karabek'i ziyaret etmek için gider. Güzel bir düğün yaparlar. Karabek ile Kosay birbirine çok yakışmışlardır.

Akjonas Oğlu Er Kenes

Kırk boylu Kırım'da , on iki buçuk Anadolu'da, on iki buçuk han saltanat kurmuş. Bu hanlardan biri de Akjonas Han'dır. Kendisi yetmiş, eşi ise elli yaşındadır. Çocukları yoktur. Akjonas bu durumdan hiç dertlenmez.

Bir gün eşi, çocuklarının olmayışından duyduğu üzüntüyü eşiyle paylaşır. Karısının bu sözü üzerine Akjonas da çok üzülür. Bu üzüntüsünü biyelerine, kadı ve müftüye anlatır. Akıl danıştığı kişilerden biri Aralhan adında bilgili bir kadıdır. Aralhan Akjonas Han'a, Şahimardan'a gitmesini, orada Allah'ın Aslanının başında bir gece geçirmesini tavsiye eder.

Yola çıkmak üzereyken karısı Aruvbiyi kocasına gitmemesini, genç bir kızla evlendiğinde çocuk sahibi olabileceğini, o giderse yurtlarına Kalmuklar'ın saldırmayacağını söylemişse de Akjonas Han yanına kadı Aralhan'ı ve bir kişiyi daha alıp üç kişi yola çıkar.

Bir süre sonra Hz. Ali'nin mezarına varırlar. Akjonas derdini mezarın başında anlatır ve uykuya dalar. Hz. Ali ona rüyasında dualarının kabul olduğunu, bir oğlu olacağını, adını Kenes koymasını söyler. Akjonas yanındakileri de uyandırıp yola koyulur. Otuz gün sonra yurduna vardığında karısına müjdeli haberi verir.

Aradan yetmiş gün geçer. Kadın aş ermeye başlar. Koç, boğa, buğra ne kestilerse kadının aş ermesi geçmez. Akjonas durumu yine kadı Aralhan'a iletir. Kadı bu durumun geçmesi için kadının ya bir ejderha ya da sarıüyek (büyük bir yılan türü) kafası yemesinin gerektiğini söyler. Han hemen yedi sarıüyek bulunmasını emreder. Yedi yılan bulup getirirler. Kadın yılanların kafasını çiğ çiğ, çiğnemenen yuttuğunda aş ermesi geçer. Dokuz ay on gün sonra kadın bir erkek dünyaya getirir. Han toy düzenler.

Kenes beş altı yaşlarına geldiğinde aşık oynarken çocuklar kardeşsiz diye Kenes'i döverler. Kenes bu duruma çok üzülür ve durumu annesine anlatır. Annesi de babasının bir han olduğunu, kendisinin de yurdu yöneteceğini, babasıyla birlikte dolaşabileceğini söyler. Ama Kenes yiğitlik yapmakta kararlıdır. Kalmuk hanı Kara'nın yurduna sefere çıkacaktır. Anne babası vazgeçirmek ister; ama başaramazlar.

Kalmuk hanı Kara'nın bedduaları pek tutarmış. Kime beddua etse ölmüş. Kara'nın kızı Karlıgaş rüyasında bir kuşun yurtlarına gelip konduğunu, herkesin ondan korkup kaçtığını görmüş. Bunun bir düşman olabileceğini düşünüp babasını uyarılmış. Ama babası kendisinin mızrak gibi beddualarının olduğunu ifade etmiş.

Karlıgaş uzaktan düşmanın yani Kenes'in geldiğini görünce babasını gene uyarır. Karlıgaş, hanın kapısına dayanan Kenes'i içeri almamak için dirense de Kenes içeri girmeyi başarır. Arkasından Kara'ya mızrak atar; ancak mızrak hedefe ulaşmaz. Bu sefer kılıcıyla başını kesiverir. Şehri talan edip Karlıgaş'ı da kendine eş olarak alır.

Kenes sefere çıkınca Nogaylar Kalmuklar'dan korktukları için rast gele kaçmışlar. Kalmuklar da boş durmamışlar. Ezelden Akjonas'ın düşmanı olan Baglan Taz kurnazlık edip yaşlı bir adamı Akjonas'ın yanına göndermiş. Adam kendini zavallı biri olarak tanıttığı için Akjonas ona acımış ve evinde misafir etmiş. Birkaç gün kaldıktan sonra oradan ayrılan adam Kalmuk hanının yanına gitmiş. Akjonas'ın yaşlı, silahsız ve yalnız olduğunu, oğlunun sefere çıktığını söylemiş.

Bunları duyan Baglan Taz hemen Akjonas üzerine hareket etmiş. Karısı ileriden Baglan Taz'ın geldiğini görmüş, kocasına kaçmak için yalvarmış; ama Akjonas kaçmamış. Baglan Taz onlara sayısız işkenceler yapmış. Onları sürüye sürüye Kalmuk iline göndermiş. Kendisi ise Kenes'i beklemek için Nogay ilinde kalmış.

Keloğlan kılığına girip Kenes'i beklemekteyken Kenes yurduna çıkagelir. Kenes ondan olup biteni öğrenir. Keloğlan kendisini atının arkasına alırsa Kenes'i Kalmuk iline götüreceğini söyler ve birlikte yola düşerler. Giderlerken atı Aktanav, Kenes'e arkasındakini indirmesini söyler. Kenes de adamı indirir. Bunun üzerine Baglan Taz kendisinin ondan önce varacağını söyleyip atın kuyruğunun bir kılını tutuşturunca yanında iki at beliriverir. Birine biner, diğerini de yanına alır ve Kenes'e yetişir. Kenes'e gerçek kimliğini açıklayıp ona cesareti varsa Kalmuk iline gelmesini söyler. Kenes çekinmeden Baglan Taz'ın yurdunun arka tarafına varır. Orada annesinin inek güttüğünü görür. Annesinin yanına varıp hasret giderirler. Annesinden babasının bir ağaca bağlı olduğunu öğrenip yanına gittiği sırada Baglan Taz büyük bir orduyla çıkagelir. Kenes yüzlerce kişiyi yere serince Baglan Taz ile teke tek dövüşe başlarlar. Günlerce dövüşürler. Bu sırada annesi de babasının bağlı olduğu ağacı bulur. Akjonas karısına, çizmesinin içinde bir çakı olduğunu, onu çıkarıp almasını söyler. Bu çakıyla ayaklarındaki, ellerindeki, boynundaki zincirleri keser. Hala dövüşmekte olan oğlunun yanına gidip çakıyla Baglan Taz'ın karnını keser. Baglan Taz'ın atına binip oğluyla öçlerini alırlar. Kalmuklar'ı esir alıp yurtlarına dönerler.

Akjonas yurduna oğlundan önce varır. Onu Karlıgaş karşılar. Kendini tanıtır. Ardından Kenes ve annesi gelir. Karlıgaş Kenes ile hasret giderir. Halkının karşısında Kenes'in gücü gün geçtikçe artar.